

Det man ser och det man inte ser¹

FRÉDÉRIC BASTIAT

Det ligger en förrädisk enkelhet i argumentationen bakom marknadsregleringar. Det man direkt ser som en reglerings effekter är hur kapital dirigeras till den plats där det gör som mest nytta. Men det förrådiska i resonemanget ligger i det man inte ser – att varje reglering alltid innebär en förlust för samhället som helhet.

I ekonomin ger en handling, en vana, en institution, en lag, inte bara en effekt, utan en hel serie av effekter. Av dessa effekter är det bara den första som är omedelbar; den visar sig på samma gång som sin orsak, och man ser den. De andra följer först senare, och man ser dem inte. Man får vara glad om man förutser dem.

Det finns egentligen bara en skillnad mellan en dålig och en bra ekonom: den dålige nöjer sig med den synliga effekten, medan den gode räknar med både den synliga effekten och de som måste förutses.

Men den här skillnaden är enorm, för det är nästan alltid så att när den omedelbara konsekvensen är förmånlig, så är de senare konsekvenserna förödande, och vice versa. Därav följer att den dålige ekonomen strävar efter ett omedelbart gott som följs av ett större ont. Den gode ekonomen däremot strävar efter ett större gott på lång sikt, till priset av något litet ont idag.

Det är för övrigt likadant med hälsa och moral. Det är ofta så att ju godare den första frukten är av en vana, desto bittrare är de senare. Ta till exempel missbruk, lättja, slöseri. När en person lockas av den effekt han ser, och inte har lärt sig urskilja dem man inte ser, så ger han sig hän åt dåliga vanor, inte bara på grund av läggning, utan medvetet.

Det här förklarar människans av nödvändighet svåra utveckling. Okunskapen omger hennes vagga, därför styr hon sina handlingar enligt deras första konsekvenser, de enda hon kan se i början. Det dröjer länge innan hon kan ta med de andra i beräkningen. Två mycket olika lärare lär henne den läxan: erfarenhet och förutseende. Erfarenheten är effektiv men brutal. Den lär oss alla konsekvenser av en handling genom att låta oss känna dem, och vi kan inte låta bli att lära oss att elden bränner, när vi väl har bränt oss. Om möjligt skulle jag vilja ersätta den här hårde läraren med en mildare, nämligen förutseendet. Därför ska jag undersöka några olika ekonomiska fenomen och deras synliga respektive osynliga konsekvenser.

I. Den krossade fönsterrutan

Har ni någonsin sett den gode medborgaren Jacques Bonhomme² ilska när hans ohängde son har råkat krossa en fönster-

ruta? Om ni har sett den kalabaliken så har ni säkert konstaterat att alla närvarande, om de så är så många som trettio, säger samma sak för att trösta den stackars ägaren av glasrutan: »Inget ont som inte för något gott med sig. Det är sådana här olyckor som håller industrin igång. Alla har ju rätt att försörja sig. Vad skulle glasmästarna göra om det aldrig gick sönder några glasrutor?«

Bakom det tröstande talet ligger en hel teori som förtjänar att avslöjas i det här enkla fallet, eftersom exakt samma teori tyvärr styr de flesta av våra ekonomiska institutioner.

Antag att det kostar sex francs att reparera skadan. Om man då vill säga att olyckan gör glasmästarindustrin sex francs rikare, och uppmuntrar industrin med den summan, så håller jag med. Jag säger inte emot på något vis, det är ett korrekt resonemang. Glasmästaren kommer, gör sitt jobb, får sex francs, gnuggar sina händer och välsignar i tysthet det hemiska barnet. Det är det man ser.

Men om man på grund av detta drar slutsatsen, som man så ofta gör, att det är bra att man har sönder fönster, att det får pengarna att cirkulera, då måste jag ropa: stopp där! Er teori begränsar sig till den man ser, den glömmer bort det man inte ser.

Man ser inte att vår medborgare, efter att ha lagt sex francs på en sak, inte kan lägga dem på något annat. Man ser inte att om han inte hade behövt köpa en ny ruta, hade han köpt till exempel ett par nya skor eller en ny bok till sitt bibliotek. Kort sagt, han hade använt sina sex francs till något som han nu inte kan göra.

Låt oss nu titta på näringslivet som helhet. Det krossade fönstret berikar glasmästarindustrin med sex francs; *det är det man ser.*

Om glaset inte hade gått sönder hade vår man berikat skomakarbranschen (eller vilken annan som helst) med sex francs. *Det är det man inte ser.*

Och om man tar med i beräkningen både *det man inte ser*, därför att det är en negativ faktor, och *det man ser*, därför att det är en positiv faktor, så borde man förstå att det för näringslivet som helhet, eller för nationens arbetsmarknad, inte spelar någon roll om glasrutor går sönder eller inte.

Låt oss nu titta på Jacques Bonhomme.

I den första hypotesen, den med det krossade fönstret, gör han av med sex francs och kan njuta av ett helt fönster. Det är varken mer eller mindre än innan.

I den andra, den där inget fönster krossas, skulle han ha betalat sex francs för ett par skor, och hade då haft nöjet av både ett par nya skor och ett helt fönster.

Jacques Bonhomme är ju en del av samhället, och räknar man samhällets samlade arbete och tillfredsställelse, så måste

*»stopp där!
Er teori
begränsar sig
till den man
ser, den
glömmer bort
det man inte
ser«*

Slaget om friheten

Ignorans, det är det intuitiva omdömet av den växande nya internationella vänsterrörelsen. Denna »nya« rörelse som verkar helt ha brutit med den seriösa traditionen inom socialistisk idétradition. De tidigare försöken att påvisa faktiska orättvisor i samhället genom att visa på fakta och med hederliga argument påvisa brister har inte fått sin fortsättning i denna neosocialistiska »aktivism«.

Det underifrånsperspektiv som tidigare varit ett gemensamt fundament för socialister, men även inom libertariansk idétradition, är borta. De huv- och maskbeklädda aktivisterna revolterar snarare mot sina medel- och höginkomsttagare till föräldrar, än mot samhället. Det är stenkastande Östermalmsbrats i Ralph Laurentrojor och Dr Martens, som inte nog kan visa sin värdighet att inträda i den socialistiska gemenskapen. När de krossar fönsterna på statliga Nordea för att visa sitt vurmande för gemensamt ägande måste man dock fråga sig om de har sina premisser klara för sig.

Arrogans. Den äldre socialiströrelsen hade genomtänkta åsikter och ett patos för sin idé. De vänsterintellektuella förmligen kastade sig över meningsmotståndares argument för att »förgöra« dem. Med argument, argument och åter argument. Denna resonerande vänster var svårforcerad och ärlig. Den brann för att riva förtryckande strukturer och föra fram de socialistiska idealen. Den accepterade på något sätt att »uppplusta« hade en annan åsikt, även om åsikterna i sig inte var acceptabla.

Den nya vänstern bryr sig inte. Den är ignorant och oförstående inför andra än de egna. Helt sonika bryr de sig inte, som den gamla vänstern gjorde. Denna arrogans för intellektet och idéers slagfärdighet genomsyrar de yngre generationernas, välfärdsstatens barns, inställning till värden och världen. Denna neovänster har i allt väsentligt lämnat tanke, förstånd och sans bakom sig.

Den lärda socialismens dagar är över. Den nya vänstern är inte intresserad av att ta del av stora socialistiska tänkares idéer. *Marx, Rosenberg, Gramsci* och *Bakunin* står inte i bokhyllan. Den nya vänstern har inte ens orkat ta sig igenom det 35-sidiga kommunistiska manifestet.

I stället förfaller man till blint floskelkastande i tid och otid. Och våld.

Extrémism. Den mekaniska upprepningen av tomma fraser och slagord leder tveklöst till en ohejdad och farlig extrémism. Den som inte ägnat sin filosofi eftertanke och tagit flera idéer under övervägande blir blind i sin tro – och kan följa en ledare i döden.

I den nya vänstern väljer man att utan reflektion upprepa ogenomtänkta floskler tills de blir »sanningar«. Gärna i grupp på någon ledares befallning, eller i massor. Och högljutt (som på Hitlers massmöten). Helst enas man i tusental på Göteborgs gator med gatsten och ansiktsmasker utan att veta vad man egentligen protesterar emot.

Libertarianskt Forum

www.libertariansktforum.org

Redaktör och ansvarig utgivare
Per Bylund

Frekvens
5 nr/år (90 kr)

Redaktionssekreterare
Thord Swedenhammar

Postgiro
26 49 95-2

Redaktion
Ebba Swedenhammar

ISSN
1651-744x

»Öh, EU:s nyliberala politik liksom...«

Få uppsöker den lokala socialistiska studiecirkeln, där man över en kopp ekologiskt kaffe diskuterar skillnaderna mellan Marcuses respektive Marx och Engels beskrivningar av vad som sedermera kommit att kallas »marxism«.

Idéer har i alla tider påverkat samhället i ena eller andra riktningen. Marx och socialismen har i allra högsta grad haft en inverkan på utvecklingen, och arvet från dessa tankar präglar i högsta grad det moderna samhället av idag. Idéer om påtvingad jämlikhet och statens järnhand, som vänstern stått bakom, fört fram och försvarat, är en anledning till dagens ofrihet.

Att vänstern lyckats är ett direkt resultat av att dess idéer är välformulerade och på ett korrekt sätt påpekat ojämlikhet och orättvisor. Den har varit relativt hederlig i sin argumentation.

Den socialistiska tanken om klassernas ständiga kamp och statens slutliga sönderfall i jämlik kommunism är dock inte möjlig att realisera i en verklighet befolkad av individer. Därför går vi idag mot statens slutliga upplösning. Socialismen har visat sig vara en självuppfyllande profetia, men med motsatt orsak och verkan. Socialismen leder till statens sönderfall, medan kapitalismen är vårt enda hopp om frihet och välstånd.

Dagens aktivism inom vänstern är ett direkt resultat av idéernas tydliga genomslag i samhället. Den socialistiska rörelsen har lyckats – man har genomfört sin agenda om välfärd åt alla genom statens försorg.

Den enorma välfärdsstaten är dock ständigt ett misslyckande, och förefaller bli än mer ett misslyckande ju mer tid som förflyter. Den är inte till gagn för någon, allra minst de »svaga«, som den är ägnad att frälsa. Staten tvingas genom sitt misslyckande att anamma en direkt ohälsosam statskapitalism i ett desperat försök att få kontroll över nationen och folket. Vi ser i dag hur den svenska staten väljer att flytta verksamhet från offentlig sektor till starkt reglerade och hårt beskattade företag. På samma sätt sätter EU upp enorma murar mot omvärlden och arbetar för en ökad men reglerad inre rörlighet.

När den amerikanske neomarxistiske profeten Immanuel Wallerstein talade på Lunds universitet i oktober siade han om kapitalismens snara fall. Precis som Karl Marx gjorde 150 år tidigare. Skillnaden är att Wallerstein antagligen har lika mycket rätt som Marx hade fel.

Den fria, internationella kapitalism som rådde på mitten av 1800-talet kan endast leda till välstånd och frihet. Den är helt baserad på frivillighet och kan därför inte av sig själv falla sönder, de band den bundit är spontana och för samtligas vinning. Marx hade fel.

Libertarianskt Forum utökar!

Med detta nummer firar Libertarianskt Forum ett år som tidskrift. Under denna tid har vi introducerat Mr Libertarian för en svensk publik och givit Ludwig von Mises förnyad uppmärksamhet i Sverige. Dessutom har vi gjort ledande europeiska libertarianska tänkare tillgängliga på svenska. Och inte minst skapat ett forum för svensk libertariansk idéutveckling och debatt.

Vi går därför in i 2004 fulla av tillförsikt och utökar vår utgivning med ett extra sommarnummer. Men till samma pris – bara 90 kr/år!

Glöm inte att förnya din prenumeration.

Statskapitalismen under 1900-talet och i dagens 2000-tal skördar i stället offer varje dag. Den bygger på ett fundament av ständig kamp mellan tvång (stat) och frivillighet (marknad). Den kommer att falla för eget grepp – under sin egen tyngd. Wallerstein har rätt.

Vänstern borde lära av historien och misstagen. Det är främst idéer som förändrar samhället, inte ett gäng stenkastande, bortskämda ungdomar i Göteborg. Den idé- och historielösa nyvänstern kommer att följa sin skapelse i graven. Deras desperation leder inte till socialismen, den leder till socialismens död.

Historiens lärdom är enkel: de idéer som formulerar ett frihetsbudskap mest aptitligt, får forma morgondagens samhälle. Socialismens idé fördes fram i en tid då liberaler tvekade om vidare reformer och negligerade samhällets mest utsatta. Därför segrade socialismen.

I dag är socialismen en beprövad idé. Som filosofi är den för varje dag än mer död. Dess frihetsbudskap, staten som medel för frälsning, står framför oss i form av enorm skattebörda och ständigt svikna löften.

Den libertarianska tanken om varje människas okränkbarhet är den enda idétradition som kan axla den fallna manteln. Det är den enda filosofi som har en lösning, en radikal agenda för frihet och välbefinnande. Det libertarianska underifrånperspektivet är smakfullt och dess frihetsidé kraftfull.

Libertarianismen har en lång historia av stora tänkare, som fört fram dess idéer med stor skicklighet. Den franske nationalekonomen och parlamentarikern *Frédéric Bastiat* tillhör de allra skickligaste. Hans enkla framställningar av det självklara, spetsat med ett stort mått av humor, är enastående. I mästestycket »Det man ser och det man inte ser« argumenterar han med lätthet och skarpsinne för de ekonomiska och moraliska vinsterna med en oreglerad handel.

Nämnd essä är huvudattraktionen i detta nummer av Libertarianskt Forum.

Dessutom diskuterar *Thord Swedenhammar* två universalistiska ideologiers kamp som orsak till det kalla kriget. Han efterlyser en mer nyanserad syn på USAs roll.

Den amerikanske immaterialrättsjuristen *Richard D Fuerle* skriver om sin nya bok om naturliga rättigheter. Avsikten med den nya rättighetsteorin är att överbrygga de begränsningar som finns i andra teorier.

Och vår nya artikelserie »Statens paradoxer« diskuterar staten och friheten. Hur ser etatisterna på stat och frihet?

Per Bylund, redaktör

I detta nummer:

DET MAN SER OCH DET MAN INTE SER <i>Frédéric Bastiat</i>	1
IDEOLOGIERNA ORSAKADE KALLA KRIGET <i>Thord Swedenhammar</i>	11
EN NY RÄTTIGHETSTEORI <i>Richard D Fuerle</i>	14
STATENS PARADOXER 1: FRIHETEN	16

I nästa nummer...

...diskuterar NATHANIEL BRANDEN hur dagens studenter tenderar att förfalla till mysticism och irrationalism. KEN SCHOOLLAND diskuterar »Den fria marknadens moral«, och hur marknaden löser problem på bästa sätt. WENDY MCELROY ger oss sin definition av »stat« och »samhälle«, samt begreppens historiska innebörd.

Vi fortsätter dessutom vår presentation av illusionen om staten som garant för älskade värden i fortsättningen på serien »Statens paradoxer«.

Du kan också läsa fortsättningen på BASTIATS »Det man ser och det man inte ser«.

Och en hel del mer.

»Där makten finns,
där finns ingen frihet.«

Peter Kropotkin

ANNONS

Laissez Faire Books

» Books As If Freedom Mattered «

Libertarianskt Forum har inlett ett samarbete med den amerikanska bokhandeln Laissez Faire Books (LFB), som ger Libertarianskt Forums läsare **10 %** återbäring på varje bokköp—oavsett andra erbjudanden.

Gå till LFBs hemsida direkt från www.libertariansktforum.org/lfb när du ska göra ditt bokköp. Skicka sedan en kopia på din orderbekräftelse till red@libertariansktforum.org med uppgift om kontonummer, så får du återbäringen till ditt konto!

fortsättning från sidan 1

man dra slutsatsen att det har förlorat värdet av den krossade rutan.

Därifrån kommer man, om man generaliserar, till den oväntade slutsatsen: »Samhället förlorar värdet av de saker som förstörs i onödan« och följande aforism som får håret att resa sig på protektionisterna: »Att slå sönder, förstöra och förskingra uppmuntrar inte landets arbete«. Eller, kortare; »Förstörelse är inte produktiv«.

Vad kommer *Le Moniteur Industriel*³ att säga om det här, eller anhängarna av Saint-Chamans, som så exakt har räknat ut vad industrin skulle tjäna på att Paris brann ned, på grund av att alla hus måste byggas upp igen?

Jag är ledsen att jag måste förstöra hans sinnrika uträkningar, speciellt som de har legat till grund för vår lagstiftning. Men jag ber honom att börja om, och ta med i beräkningen *det man inte ser bredvid det man ser*.

Läsaren måste försöka se att det inte bara finns två, utan tre, personer i det lilla drama jag har presenterat. Den första är Jacques Bonhomme, som representerar konsumenten som på grund av förstörelsen bara får åtnjuta en sak i stället för två. Den andra, glasmästaren, visar oss producenten som tjänar på olyckan. Den tredje är skomakaren (eller vilken annan företagare som helst) som förlorar lika mycket på samma olycka. Den här tredje personen, han som alltid får stå i skuggan och som personifierar det man inte ser, är en nödvändig del av problematiken. Det är han som får oss att förstå hur absurt det är att se vinst i förstörelsen. Han skall också snart hjälpa oss att förstå att det är lika absurt att se vinst i ett handelshinder, som ju egentligen inte är något annat än partiell förstörelse. Så, om ni går till roten med alla argument för handelsrestriktioner, kommer ni bara att hitta parafraaser på den vulgära klichén »Vad skulle glasmästarna göra om det aldrig gick sönder några glasrutor?«

II. Demobilisering

Det är med ett folk som med individer. Om en person vill ha något är det hans ansvar att se om det är värt vad det kostar. För en nation är säkerhet den största välsignelsen. Om man måste mobilisera hundra tusen man och betala hundra miljoner för att uppnå säkerheten säger jag inget om det. Man offerar något för att uppnå något viktigt.

Missförstå därför inte poängen i mitt resonemang.

En riksdagsman föreslår att man hemförlovar hundra tusen soldater för att ge skattebetalarna hundra miljoner francs lägre skatt.

Anta att man nöjer sig med att svara honom att »De här hundra tusen männen och de hundra miljonerna är nödvändiga för landets säkerhet; det är en uppoffring; men utan den uppoffringen skulle Frankrike delas mellan olika fraktioner eller invaderas av andra nationer«. Jag har ingenting att invända mot det argumentet, även om det kan vara sant eller falskt i sak, men teoretiskt innehåller det inget ekonomiskt kätteri. Kätteriet börjar först när man vill få själva uppoffringen att framstå som en fördel, för att den gagnar någon.

Men om jag inte misstar mig, kommer författaren till förslaget knappt att hinna ned från talarstolen förrän en talare rusar upp och säger:

»Hemförlova hundra tusen man! Vad tänker ni på? Vad skall hända med dem? Vad ska de leva av? På arbete? Men vet ni inte att det är arbetslöshet överallt? Att alla yrken har ett överskott? Vill ni kasta ut dem på marknaden för att öka konkurrensen och sänka lönerna? Nu när det är så svårt att förtjäna sitt dagliga bröd, är det inte bra att staten försörjer

hundra tusen individer? Och tänk på att armén konsumerar vin, kläder, vapen, och att den alltså ger sysselsättning åt fabriker i garnionstäderna, och att den därför är rena guldgruvan för de oräkneliga leverantörerna. Darrar ni inte vid tanken på att stoppa denna väldiga industri?«

Det här talet förespråkar, som vi ser, att man har kvar hundra tusen soldater, inte för att soldaternas tjänst är viktig för nationen, utan av ekonomiska skäl. Det är dessa skäl jag vill förkasta.

Hundra tusen man som kostar skattebetalarna hundra miljoner lever så väl och ger så mycket levebröd till sina leverantörer som hundra miljoner räcker till. *Det är det man ser*.

Men hundra miljoner, tagna ur skattebetalarnas fickor, hindrar skattebetalarnas och deras leverantörers levebröd i den utsträckning hundra miljoner räcker. *Det är det man inte ser*. Räkna, beräkna, och säg mig vari vinsten för massan ligger?

För min del skall jag tala om vari förlusten ligger, och för att göra det enklare skall jag, i stället för att tala om hundra tusen man och hundra miljoner, tala om en man och ett tusen francs.

Här är vi i byn A. Värvarna gör sin tur och inkallar en man från byn. Skatteindrivarna gör sin, och tar tusen francs från byn. Mannen och pengasumman förs till Metz, där den ena skall försörja den andra under ett år utan att han gör något. Om ni då bara ser till Metz har ni hundra gånger rätt; det är en mycket fördelaktig uppgörelse. Men om ni vänder blicken mot byn A, bedömer ni det annorlunda. För såvitt ni inte är helt blind så ser ni att byn har förlorat en arbetare och tusen francs som skulle belöna hans arbete, och det arbete som han skulle sprida omkring sig när han spenderar sina pengar.

Vid första anblicken verkar det som om förlusten kompenseras. Det som skedde i byn sker i Metz, det är hela saken. Men här ligger förlusten. I byn grävde och arbetade en man, han var arbetare; i Metz gör han höger och vänster om, han är soldat. Pengarna och deras cirkulation är desamma i båda fallen, men i det ena hade man tre hundra dagar av produktivt arbete; i det andra har man tre hundra dagar improduktivt arbete, om man förutsätter att en del av armén inte är nödvändig för den allmänna säkerheten.

Nu kommer demobiliseringen. Ni pekar på ett överskott på hundra tusen arbetare, ökad konkurrens och det tryck som det skapar på lönerna. Det är det ni ser.

Men här är det ni inte ser. Ni ser inte att när man skickar hem hundra tusen soldater så förlorar man inte hundra miljoner francs, man ger dem tillbaka till skattebetalarna. Ni ser inte att när man släpper ut hundra tusen arbetare på marknaden så här, så frigörs på samma gång hundra miljoner som skall betala för deras arbete; och att samma åtgärder som ökar tillgången på arbetskraft också ökar efterfrågan; därav följer att er sänkning av lönerna bara är illusorisk. Ni ser inte att det i landet finns hundra miljoner som motsvarar hundra tusen man före så väl som efter demobiliseringen. Hela skillnaden består i detta: Innan betalar landet hundra tusen män för att göra ingenting; efter demobiliseringen betalar man dem för att arbeta. Slutligen ser ni inte heller att när en skattebetalare avstår från sina pengar, antingen till en soldat för ingenting, eller till en arbetare i utbyte mot något, så är alla senare konsekvenser av pengarnas cirkulation desamma i de båda fallen. Men bara i det andra fallet får skattebetalaren något, i det första får han ingenting. Resultat: En ren förlust för landet.

»Att slå sönder,
förstöra och
förskingra
uppmuntrar
inte landets
arbete«

»Förstörelse
är inte
produktivt«

Den sofism jag angriper här klarar inte ett utökat test, vilket är provostenen för alla teoretiska principer. Om det, allt sammantaget, finns en vinst för landet i att utöka armén, varför inte kalla in hela den manliga delen av befolkningen under fanan?

III. Skatter

Har ni någonsin hört någon säga: »Skatter är den bästa investeringen i världen; de är en livgivande dag. Se så många familjer de livnär, och tänk på deras vidare verkningar på industrin; de är oändliga, precis som livet självt.«

För att bekämpa den här doktrinen måste jag upprepa det föregående motargumentet. Nationalekonomin vet mycket väl att dess argument inte är underhållande nog för att man ska kunna säga *repetita placent*; repetition behagar. Så, som Basile⁴, har nationalekonomin »arrangerat« talesättet för sin egen användning, övertygad om att *repetita docent*; man lär av repetition.

De fördelar som regeringens tjänstemän åtnjuter när de får sina löner är *det man ser*. Fördelarna för deras leverantörer är också *det man ser*. De är mitt för näsan på oss.

Men nackdelarna som skattebetalarna försöker befria sig från är *det man inte ser*, och inte heller ser man förlusten som följer för köpmännen som förser skattebetalarna med varor, trots att detta borde ligga i öppen dager för intellektet.

När en tjänsteman spenderar hundra sous mer för egen del betyder det bara att en skattebetalare har hundra sous mindre att göra av med. Men tjänstemannens utgifter ser man eftersom de äger rum; skattebetalarens utgifter ser man inte eftersom han – tyvärr – hindras från att själv göra dem.

Ni jämför nationen med en bit uttorkat land och skatten med ett livgivande regn. Må så vara. Men ni borde också fråga er varifrån detta regn kommer, och om det inte är just skatten som drar fukten ur jorden och torkar ut den. Ni borde också fråga er om marken får mer värdefullt vatten från regnet än vad den förlorar genom avdunstning?

När Jacques Bonhomme ger hundra sous till skatteindrivaren får han inget i utbyte för dem. Men sedan ger staten tillbaka hundra sous till Jacques Bonhomme i utbyte mot att han ger motsvarande värde i vete eller i arbete. Slutresultatet är en förlust på fem francs för Jacques Bonhomme⁵.

Det är sant att ofta, eller nästan alltid om man så vill, så får Jacques Bonhomme en likvärdig tjänst i utbyte. I det fallet förlorar ingen part, det är bara ett utbyte. Därför gör jag inte heller några invändningar mot nyttiga ämbeten. Jag säger så här: Om ni vill skapa ett ämbete, bevisa då att det är nyttigt. Bevisa att dess tjänster är lika mycket värda för Jacques Bonhomme, som de kostar honom. Men bortsett från den här inneboende nyttan, ta inte som argument för att installera ett nytt ämbete de fördelar det ger tjänstemannen, hans familj och de som tillgodoser hans behov. Påstå inte att det skapar arbete.

När Jacques Bonhomme ger tjänstemannen hundra sous för en riktig tjänst är det precis samma sak som om han gav hundra sous till en skomakare för ett par nya skor. Betalt, kvitterat, och det är jämt. Men när Jacques Bonhomme lämnar över sina hundra sous till en tjänsteman utan att få något tillbaka, eller till och med bara för att få problem, då är det som om han lämnade över dem till en tjuv. Det tjänar ingenting till att säga att tjänstemannens användning av dessa hundra sous kommer att hjälpa landets industri; det skulle tjuven också ha gjort; det skulle Jacques Bonhomme också göra om han inte hade träffat vare sig den parasit som står utanför lagen, eller den som verkar inom den.

Låt oss alltså vänja oss vid att inte bara bedöma saker utifrån *det man ser*, utan också utifrån *det man inte ser*.

Förra året satt jag med i finansutskottet, för i den konstituerande församlingen blev inte alla oppositionella automatiskt uteslutna från alla utskott. Det var bra av församlingen att göra så. Vi har hört Thiers⁶ säga: »Hela livet har jag slagits mot medlemmar från legitimistpartiet och det prästerliga partiet. Sedan vi har kämpat tillsammans mot gemensamma fiender, har jag lärt känna dem och vi har haft öppenhjärtiga samtal, och jag har insett att de inte är de monster jag tog dem för.«

Ja, fiendskap överdrivs och hat växer mellan grupper som aldrig möts. Om majoriteten lät några ur minoriteten sitta med i några av deras utskott skulle kanske båda sidor inse att deras idéer inte är så långt ifrån varandra, och framför allt att avsikterna inte är så perversa som man har föreställt sig. Hur det än är med det så var jag med i finansutskottet. Varje gång någon kollega vågade föreslå att man skulle fastställa presidentens, ministrarnas och ambassadörernas löner på en rimlig nivå blev svaret: »För tjänstens skull måste vissa ämbeten omges med en viss aura av värdighet och prestige. Det är bara så man kan locka till sig de riktigt dugliga männen. Otaliga olycksdrabbade vänder sig till presidenten, och man skulle försätta honom i

en pinsam situation om han konstant vore tvungen att vägra dem hjälp. En viss representation i departementen och på ambassaderna är en del av maskineriet i konstitutionella stater, etc.«

Även om sådana argument kan diskuteras förtjänar de att beaktas. De grundar sig på ett intresse för det allmänna bästa, hur fel eller rätt uppfattat det än må vara, och personligen kan jag ge fler argument för den än mången »Cato«, som finns bland oss och som drivs av en inskränkt anda av snålhet och avundsjuka.

Men det som upprör mitt ekonomiska samvete, det som får mig att rodna över mitt lands intellektuella renommé, det är när man kommer till (vilket man alltid till slut gör) den här absurda banaliteten (som alltid mottas med välvilja): »Förresten så inspirerar lyxen hos de högre tjänstemännen konsten, industrin och arbetet. Statschefen och hans ministrar kan inte ge fester och middagar utan att sprida liv i samhällskroppens alla ådror. Att dra ned på deras löner är att svälta Paris näringsliv, och på samma gång hela landets.«

För Guds skull, respektera åtminstone aritmetiken, mina herrar, och kom inte och säg inför Frankrikes nationalförsamling, av rädsla för att den inte ska stödja er, att en addition ger olika resultat beroende på om man räknar ihop den uppifrån och ner eller nerifrån och upp.

Nåväl, anta då att jag ber en vägarbetare att gräva ett dike på min åker, och att det kostar hundra sous. När vi just skall avsluta affären kommer skatteindrivaren och tar mina hundra sous och ger dem vidare till inrikesministern. Mitt kontrakt är brutet, men ministern kan lägga till en rätt på sitt bord. Utifrån detta vågar ni påstå att denna officiella utgift är ett tillägg till den nationella ekonomin! Förstår ni inte att det bara rör sig om en omfördelning av arbetet och konsumtionen?

En minister får ett mer dignande bord, det är sant, men vad som är lika sant är att en jordbrukare får en mindre väl dränerad åker. En traktör i Paris har tjänat hundra sous, det medger jag. Men medge att en vägarbetare på landsbygden inte har tillåtits tjäna fem francs. Allt man kan säga är att *det*

»Skatter är
den bästa
investeringen i
världen; de är
en livgivande
dag.«

»skatteindrivaren
tar mina
hundra sous
och ger dem
vidare till
inrikesministern«

man ser är den nöjda traktören. Men *det man inte ser* är den dränkta åkern och dikesgrävaren utan jobb.

Herregud vilket jobb det är att bevisa att två plus två är fyra i nationalekonomin. Och om du lyckas utbrister alla: »Det är så självklart att det är tråkigt!« Och så röstar de som om du inte hade bevisat någonting.

IV. Teatrarna och konsten

Bör staten subventionera konsten?

Det finns naturligtvis mycket att säga både för och emot.

Till fördel för subventionerna kan sägas att konsten vidgar och upphöjer nationens själ, och gör den mer poetisk; att konsten styr den från enbart materiella omsorger, ger den en känsla för det vackra och påverkar alltså positivt dess manér, seder, bruk och traditioner och till och med dess arbete. Man kan fråga sig vad Frankrikes musik vore idag utan le Théâtre Italien och Konservatoriet, musiken utan le Théâtre Français, måleri och skulptur utan våra samlingar och museer. Man kan gå längre och fråga sig om den utsökta smak som det franska arbetet uppvisar, och som sprider dess produkter över hela världen, hade utvecklats utan centralisering och följaktligen subventionering. Med tanke på sådana resultat vore det väl höjden av oförstånd att avstå från denna ringa avgift från alla medborgare som,

till syvende og sidst, har givit dem deras överlägsenhet och ära i Europas ögon? Mot dessa skäl och flera andra, vars styrka jag inte ifrågasätter, kan man invända andra minst lika övertygande. Det är först och främst, kunde man säga, en fråga om rättvis fördelning. Sträcker sig lagstiftarens rätt så långt som till att tulla på hantverkarens lön för att öka vinsten för konstnären? de Lamartine? sa: »Om ni tar bort stödet till en teater, var skall ni stanna när ni väl slagit in på den vägen? Vore det inte logiskt att också ta bort era universitetsinstitutioner, era museer, era institut och era bibliotek?« Man skulle kunna svara: »Om ni vill subventionera allt som är bra och nyttigt, var skall ni stanna på den vägen? Vore ni inte logiskt tvungna att instifta statliga anslag för jordbruket, för industrin, för handeln, för välgörenhet, för undervisning?« Är det förresten säkert att stödet främjar konstens utveckling? Det är en fråga som är långt ifrån besvarad och vi ser ju med egna ögon att de teatrar som blomstrar är de som lever på sin egen vinst. Slutligen, om man går vidare till högre överväganden, så kan man påpeka att behov och önsksningar föder varandra och att de hela tiden stiger till mer och mer förfinade sfärer, i proportion till i hur hög grad den nationella vinsten kan tillfredsställa dem. Man kan påpeka att regeringen inte bör blanda sig i den här processen eftersom, oavsett storleken på statens tillgångar, så kan regeringen inte stimulera lyxindustrin genom skatter utan att skada nyttoindustrin och sålunda vända upp och ner på civilisationens naturliga utveckling. Man kan anmärka att de här artificiella förflyttningarna av behov, av smaker, arbete och befolkning, placerar nationer i en prekär och farlig situation utan en fast grund att stå på.

Det är några av de skäl som motståndarna till statssubventioner framför vad gäller den ordning i vilken medborgarna vill tillfredsställa sina behov och önsksningar, och alltså styra sitt handlande. Jag erkänner att jag är en av dem som anser att valet, impulsen, skall komma underifrån, inte ovanifrån; från medborgaren, inte från lagstiftaren. Den motsatta doktrinen tycks mig leda till förintelse av frihet och mänsklig värdighet.

Men vet ni vad man nu anklagar ekonomerna för, genom en lika falsk som orättvis slutledning? För att vi, när vi avvisar

subventioner, skulle vara motståndare till själva objektet för subventionen, och till alla slags aktiviteter, för att vi vill att dessa dels skall vara frivilliga, dels att de skall vara en belöning i sig själva. Så om vi ber staten att inte med skatter lägga sig i religiösa frågor, då är vi ateister. Om vi ber staten att inte med skatter lägga sig i utbildningen, då hatar vi upplysning. Säger vi att staten inte skall ge ett falskt marknadsvärde på mark eller någon industri genom skatter, då är vi fiender till både ägande och industri. Om vi tycker att staten inte skall subventionera konst, då är vi barbarer som tycker konst är värdelöst.

Jag protesterar med all min kraft mot de här slutsatserna. Vi står långt ifrån den absurda tanken att avskaffa religion, utbildning, ägande, arbete och konst när vi ber staten att skydda den fria utvecklingen av dessa former av mänsklig aktivitet utan att ge dem mutor på varandras bekostnad. Vi tror tvärtom att alla dessa levande samhällskrafter i frihet skulle utvecklas i harmoni och att ingen av dem, som idag, skulle bli en källa till oro, missbruk, tyranni och oreda.

Våra motståndare tror att en verksamhet som varken är understödd eller reglerad är en förstörd verksamhet. Vi tror motsatsen. De tror på lagstiftaren, inte människan. Vi tror på människan, inte lagstiftaren.

Lamartine sa: I den här principens namn måste man ge upp de offentliga utställningar som ger vårt land rikedom och ära.

Jag svarar Lamartine: I era ögon är »inte subventionera« detsamma som att »ge upp«, därför att ni utgår ifrån premisen att inget existerar utom genom statens vilja, och ni drar då slutsatsen att inget lever utom det som skatten håller levande. Men jag använder ert eget exempel mot er, och jag vill påpeka att den största och ädlaste av alla utställningar, den som baseras på den mest liberala och den mest universella idén, jag kan till och med använda ordet humanitär utan att överdriva, det är den utställning som just nu förbereds i London, den enda som ingen regering blandar sig i och inga skatter subventionerar.⁸

Om vi går tillbaka till konsten, så kan man mycket väl anföra flera starka skäl för och emot subventioner. Läsaren förstår att i enlighet med den här skriftens syfte tänker jag inte gå in på dessa skäl, eller välja mellan dem.

Men Lamartine har fört fram ett argument som jag inte kan låta passera obesvarat, för det faller inom de mycket precisa ramarna för den här ekonomiska studien. Han har sagt:

»Den ekonomiska frågan om teatrar kan sammanfattas med ett ord: arbete. Arbetets natur är oväsentligt, det är lika fruktbart, lika produktivt arbete som vilket som helst i landet. Teatrarna, det vet vi, föder inte mindre än åttio

tusen arbetare i Frankrike, arbetare av alla de slag, målare, snickare, scenografer, kostymörer, arkitekter, etc, som ger liv och rörelse åt flera kvarter här i huvudstaden, och på grund av detta bör de få era sympatier!«

Era sympatier! – läs: era subventioner! Och vidare:

»Paris nöjen ger landsbygden arbete och konsumtionsvaror, och de rikas lyx ger lön och bröd åt två hundra tusen arbetare av olika slag, som får sitt levebröd av den komplexa industri som Republikens alla teatrar utgör. Från dessa ädla nöjen, som ger glans åt Frankrike, får de sitt levebröd och det nödvändiga till sina familjer och barn. Det är till dem era sextio tusen francs går.« (Mycket bra! Mycket bra! Stort bifall.)

För egen del är jag tvungen att säga: Mycket dåligt! Mycket dåligt! Och jag hoppas att ni förstår att jag begränsar det

»statssubventioner tycks mig leda till förintelse av frihet och mänsklig värdighet«

»De tror på lagstiftaren, inte människan. Vi tror på människan, inte lagstiftaren.«

utlåtandet till det ekonomiska argument som det är frågan om.

Ja, de sextio tusen francen går till arbetarna på teatrarna, åtminstone delvis. Några smulor kan kanske gå förlorade på vägen. Om man synade det hela väl skulle man kanske till och med se att huvuddelen av kakan försvann någon annanstans; arbetarna har tur om det blir några smulor över till dem! Men låt oss anta att hela stödet går till målarna, scenograferna, kostymskaparna, frisörerna, etc. *Det är det man ser.*

Men varifrån kommer pengarna? Här är baksidan av frågan lika viktig att undersöka som framsidan. Vad är källan till de sextio tusen francen? Och vart skulle de gå om inte en riksdagsvotering hade styrt dem till Rue de Rivoli och därifrån till Rue de Grenelle?⁹ *Det är det man inte ser.*

Ingen vågar väl påstå att voteringen fick pengarna att uppstå ur valurnan; att det är ett rent tillägg till den nationella ekonomin; att utan den här mirakulösa omröstningen skulle de sextio tusen francen ha förblivit osynliga, ogripbara. Man måste inse att det enda som majoriteten kan göra är att bestämna att pengarna skall tas från ett håll för att skickas vidare åt ett annat, och att de bara når en destination därför att de har dirigerats om från en annan.

Eftersom det är så är det uppenbart att skattebetalaren, som får betala en franc i skatt, inte längre har den francen till sitt förfogande. Det är uppenbart att han har en franc mindre att köpa en vara eller tjänst för, och att en arbetare, vilken som helst, som skulle ha utfört arbetet, blir utan lön i samma utsträckning.

Låt oss därför inte göra oss den barnsliga föreställningen att omröstningen den 16 maj tillför något alls till välståndet och arbetssituationen.

Den omfördelar ägodelar, den omfördelar löner, men det är allt.

Kommer man att säga att den ersätter en typ av arbete och resultat med andra arbeten och resultat som är mer angelägna, mer moraliska eller mer förnuftiga? Jag skulle kunna ta strid mot det. Jag skulle kunna säga: När ni tar sextio tusen francs från skattebetalarna minskar ni lönerna för bönder, vägarbetare, snickare och smeder, och ni höjer lönerna för sångare, frisörer, scenografer och kostymskapare med lika mycket. Inget bevisar att den senare gruppen är viktigare än den förra. Lamartine påstår det inte. Han säger själv att arbetet i och kring teatrarna är *lika* fruktbart, *lika* produktivt, *inte mer*, som vilket annat som helst, vilket också kan bestridas. Det bästa beviset på att teaterarbete inte är lika fruktbart som annat arbete är att det senare tvingas försörja det förra.

Men den här jämförelsen av inneboende värde och förtjänst i olika typer av arbete är inte del av mitt ämne här. Allt jag vill visa är följande: Om Lamartine och de som applåderade hans argumentation har sett till lönerna hos dem som tillfredsställer skådespelarnas behov, så borde de se inkomsterna som går förlorade för dem som ser till skattebetalarnas behov. Om de inte ser detta gör de sig till åtlöje genom att missta en omfördelning för en vinst. Om de vore konsekventa i sin doktrin skulle de be om subventioner i det oändliga, för det som är sant om en franc och om sextio tusen är sant om en miljard francs.

När det rör sig om skatter, mina herrar, bevisa deras nytta med argument som har någon grund, och inte med det olyckliga påståendet: »De offentliga utgifterna ger levebröd åt arbetarklassen«. Det begår misstaget att dölja ett grundläggande faktum; nämligen att offentliga utgifter *alltid* är ett substitut för *privata* utgifter, och därför kan de visserligen avlöna en arbetare istället för en annan, men de tillför inget

till arbetarklassen som helhet. Ert argument är modernt, men helt absurt, eftersom resonemanget är inkorrekt.

V. Offentligt byggande/offentliga arbeten

När en nation har gjort klart att samhället kommer att tjäna på ett större projekt, är det naturligt att man låter det bekostas av från medborgarna insamlade medel. Men jag förlorar helt tålamodet, det erkänner jag, när jag hör att man som stöd för denna lösning påstår följande ekonomiska blunder: »Dessutom är det ett sätt att skapa jobb för arbetarna«.

Staten bygger en väg, ett palats, reparerar en gata, gräver en kanal; med de projekten ger man jobb åt några arbetare. *Det är det man ser.* Men den fråntar andra arbetare deras jobb; *det är det man inte ser.*

Anta att man håller på att bygga en väg. Tusen arbetare kommer varje morgon, går hem varje kväll och får sina löner; det är säkert. Om vägen inte hade byggts, om pengarna inte hade röstats igenom, då hade dessa hederliga arbetare inte fått jobbet och inte någon lön; det är också säkert.

Men är det allt? Innebär inte arbetet som helhet något mer? I det ögonblick då Dupin¹⁰ uttalar de slutgiltiga orden »Nationalförsamlingen har godkänt...«, sänker sig då, som av ett under, miljoner francs på en månstråle ned i herrar Foulds¹¹ och Bineaus¹² skattkistor? För att processen skall så

att säga fullbordas, måste då inte staten organisera en insamling av medlen, lika väl som deras fördelning? Måste den inte skicka ut sina skatteindrivare i landet, och få skattebetalarna att ge sina bidrag?

Studera därför frågan ur dess två aspekter. När ni konstaterar vad staten skall göra med de miljoner francs som har röstats fram, glöm inte att också konstatera vad skattebetalarna skulle ha gjort – men inte längre kan göra – för samma miljoner. Då ser ni att offentligt arbete är ett mynt med två sidor. På den ena, en arbetande arbetare, och valspråket *Det man ser.* På den andra, en sysslös arbetare och valspråket *Det man inte ser.*

Den sofism jag attackerar i den här delen av essän är mycket farligare när den används om offentliga arbeten, eftersom den används för att rättfärdiga de mest slösaktiga och dumma företag. När en järnväg eller en bro är verkligt nyttig, räcker det som argument för den. Men om man inte kan använda nyttigheterna, vad gör man då? Man kan falla tillbaka på det här dravlet: »Vi måste skapa jobb åt arbetarna«.

Detta betyder att man bygger upp terrasserna på Champ de Mars¹³ och sedan river ned dem igen. Man vet att Napoleon den store såg det som filantropi när han lät gräva diken och sedan fylla dem igen. Han sa också: »Vad spelar resultatet för roll? Vi vill bara se välståndet spridas till de arbetande klasserna.«

Låt oss gå till botten med saker och ting. Pengar skapar en illusion. Att be folk om samarbete i form av pengar till ett offentligt arbete är i själva verket *samma sak* som att be dem bidra med fysiskt arbete, för var och en av dem tjänar genom arbete den summa pengar som skatten tar ifrån dem. Om vi skulle samla ihop alla medborgare och låta dem utföra ett arbete som skulle vara till nytta för alla så skulle det vara förstäligt; deras belöning skulle bestå i själva resultatet av arbetet. Men om man samlade dem och tvingade dem att bygga vägar som ingen reste på, palats som ingen bodde i, allt under förevändningen att skapa arbete åt dem, så skulle det vara absurt, och de skulle göra rätt i att protestera: Vi vill inte ha arbetet, vi arbetar hellre åt oss själva.

Att medborgarna får bidra med pengar istället för arbete förändrar inget i resultatet. Men om bidraget bestod i arbete

»När klubban faller, sänker sig då, som av ett under, miljoner francs på en månstråle ned i statens skattkistor?«

skulle alla dela förlusten. När det består av pengar undkommer de som får jobb av staten förlusten, och deras medmänniskor får ta en än större förlust.

Det finns en artikel i konstitutionen som lyder:

»Samhället hjälper och uppmuntrar utvecklingen av arbete...genom att staten, länen och kommunerna skapar offentliga arbeten för att anställa arbetslösa.«

Som temporär lösning i kristider, till exempel under en svår vinter, kan den här typen av intervention från skattebetalarna ha goda effekter. Den fungerar som en försäkring. Det ökar inte antalet jobb eller de totala lönerna, men det tar jobb och löner från normala tider och delar ut dem, till förlust visserligen, när tiderna är svåra.

Som permanent, generell och systematiserad åtgärd är det bara en bluff som ruinerar, en omöjlighet, en motsägelser, som gör stor sak av det lilla jobb det har åstadkommit, vilket är *det man ser*, och döljer det myckna arbete det har förhindrat, vilket är *det man inte ser*.

VI. Mellanhänder

Samhället är summan av alla de tjänster, påtvingade eller frivilliga, som människor gör varandra, det vill säga *offentliga tjänster* och *privata tjänster*.

De första påbjuds och regleras i lagen, som inte alltid är så lätt att ändra när det behövs, och de kan ibland överleva sin nytta men ändå ha kvar namnet »offentliga tjänster«, även när de inte är annat än offentliga otjänster. De andra faller under det frivilliga, det vill säga på det individuella ansvaret. Var och en ger och får det han vill ha eller det han kan, efter förhandlingar. Dessa tjänster antas alltid ha en reell nytta, som mäts exakt i deras komparativa värde.

Det är på grund av detta som de förra så ofta är statiska medan de senare följer framstegens lagar.

Den överdrivna utvecklingen av de offentliga tjänsterna och det slöseri med krafter detta för med sig, har en tendens att skapa en förskräcklig parasitism i samhället. Det är därför konstigt att många moderna ekonomiska skolor skyller parasitismen på de frivilliga och privata tjänsterna och vill göra om de privata yrkena till offentliga.

De här ekonomiska skolorna är våldsamma i sina attacker på dem de kallar mellanhänder. De skulle gladeligen undanröja kapitalisten, bankiren, spekulanten, entreprenören, affärsmannen och köpmannen, vilka de anklagar för att gå emellan producenten och konsumenten för att skinka dem båda och inte ge dem något av värde. Eller, snarare, de skulle vilja överföra mellanhändernas arbete till staten, för mellanhändernas arbete är nödvändigt.

Socialisternas sofism består här i att visa allmänheten vad den betalar mellanhänderna för deras tjänster, och dölja det man skulle behöva betala staten. Återigen har vi en konflikt mellan det ögat ser och det intellektet förstår, *det man ser* och *det man inte ser*.

Det var framför allt 1847 och under hungersnöden som de socialistiska skolorna lyckades sprida sina katastrofala teorier till allmänheten. De visste att även den mest absurda propaganda har en chans hos folk som svälter. *Malesuada fames* – hungern är en dålig rådgivare.

Så med hjälp av stora ord – exploatering av människor, spekulation i hunger, monopol – började de svartmåla handel och dölja dess fördelar.

»Varför«, sa de, »låta köpmän föra in mat från USA och Krim? Varför kan inte staten, länen och kommunerna organisera en provisionservice och ordna lager? De skulle sälja till inköpspris, och folket, det stackars folket, skulle slippa

betala extra tribut till den fria, det vill säga den själviska, individualistiska, anarkistiska handeln.«

Den tribut som folket betalar handeln, *det är det man ser*. Den tribut som folket skulle få betala till staten eller till dess agenter i det socialistiska systemet, *det är det man inte ser*. Vad är den här så kallade tributen som folk betalar till handeln? Det är följande: två personer gör varandra en tjänst, i full frihet och i konkurrens med andra, till ett överenskommet pris.

När den hungriga magen befinner sig i Paris och vetet som kan mätta den i Odessa, kan lidandet bara stoppas om vetet når magen. Det finns tre sätt att uppnå detta:

- 1) De hungriga kan själva resa och hämta vetet.
- 2) De kan anförtro det åt dem som har detta till yrke, att hämta vetet.
- 3) De kan lägga en avgift på sig själva och låta statsanställda ta hand om det.

Av dessa tre möjligheter, vilken är den mest fördelaktiga?

I alla tider och alla länder, ju friare och mer upplysta och erfarna människor har varit, desto mer benägna har de varit att välja den andra. Jag erkänner att för mig räcker detta för att anta att det är det bästa. Mitt förstånd vägrar medge att människan skulle lura sig själv på en punkt som berör henne så djupt.

Men låt oss ändå undersöka frågan.

Att trettiosex miljoner medborgare skulle resa till Odessa för att hämta det vete de behöver är uppenbart omöjligt. Det första sättet är inget att ha. Konsumenterna kan inte handla själva; de måste vända sig till mellanhänder, antingen offentliganställda eller köpmän.

Låt oss ändå påpeka att det första sättet vore det mest naturliga. I grund och botten är det den hungriges ansvar att skaffa sitt vete. Det är hans *uppgift*; det är en *tjänst* han är skyldig sig själv. Om någon annan, vem det än är, utför

den här tjänsten åt honom och själv tar på sig uppgiften, har denne andre rätt att bli kompenserad. Vad jag syftar på här är att mellanhänderna har rätt till ersättning.

Eftersom vi måste vända oss till det socialisterna kallar en parasit, vilken vore då den minst krävande parasiten, köpmannen eller den offentliganställda?

Handeln, (jag antar här att den är fri, vad är det annars för mening med att argumentera?) handeln måste, i eget intresse, studera årstiderna, dag för dag begrunda skördens tillstånd, motta information från alla världens hörn, förutse behov och vidta försiktighetsmått. Den har fartyg klara, kontakter överallt, och dess omedelbara egenintresse är att köpa till lägsta möjliga pris, att spara så mycket som möjligt i alla led, och att få största möjliga resultat med minsta möjliga ansträngning. Inte bara franska köpmän, utan köpmän över hela världen är sysselsatta med att proviantera för Frankrike för den dag hon behöver det. Och egenintresset tvingar dem att fullgöra sin uppgift till lägsta pris, tvingar konkurrens mellan dem att låta konsumenterna dra nytta av allt de har sparat in på. När vetet har anlänt vill handelsmännen sälja det så fort som möjligt för att täcka sina kostnader, få ut sin vinst och börja om från början igen om tillfälle ges. Vägleda av prisinformation distribuerar privata företag mat över hela världen, alltid med början där det finns minst, där behovet känns mest. Det är därför omöjligt att tänka sig en planerad organisation som vore bättre lämpad att tjäna behovet hos de hungriga, och det bästa med den här privata handeln, vilket socialisterna inte förstår, är att den är frivillig. Det är sant att konsumenten måste betala handelsmannen för hans utgifter för transport, omlastning, magasinering, kommission etc; men under vilket system slipper han som äter vetet betala utgifterna för att få det transporterat till sig? Man måste även

»De skulle
gladeligen
undanröja
kapitalisten,
bankiren,
spekulanten,
entreprenören,
affärsmannen
och
köpmannen«

betala för den utförda tjänsten; men vad gäller mellanhandens andel håller konkurrensen den på ett minimum. Och vad gäller rättvisan vore det konstigt om hantverkarna i Paris inte skulle arbeta för köpmännen i Marseilles, när köpmännen i Marseilles arbetar för hantverkarna i Paris.

Vad skulle hända om staten i enlighet med socialisternas plan tar över de privata handelsmännens roll i de här transaktionerna? Visa mig gärna var folket skulle spara pengar. I detaljhandelspriset? Men föreställ er att representanter för fyrtio tusen kommuner anländer till Odessa en given dag, den dag de behöver vetet; föreställ er effekten på priset. Spar man in på transportkostnader? Kommer man att behöva färre skepp, färre sjömän, färre omlastningar, färre magasin, eller kommer man att helt slippa betala för alla dessa saker? Kommer man att spara in på handelsmännens vinster? Men reser verkligheten era representanter och tjänstemän utan ersättning? Skall de resa och arbeta av kärlek till nästan? Måste inte också de leva? Måste man inte betala för deras tid? Och tror ni inte att detta överstiger tusenfalt de två eller tre procent som handelsmannen tjänar, en taxa som han är beredd att garantera?

Och tänk sedan på svårigheten att få in så mycket i skatt, och att distribuera så mycket livsmedel. Tänk på orättvisorna och missbruket som är oskiljaktiga från ett så stort projekt. Tänk på det ansvar som skulle vila på regeringen.

Socialisterna som har hittat på dessa galenskaper, och som under de svåra tiderna sprider dem bland massorna, ger generöst sig själva titeln framstegsmän, och risken finns att språkbruket kommer att befästa både ordet och det omdöme det leder till. »Framstegsmän« implicerar att dessa herrar kan se längre framåt än vanligt folk; att deras enda fel ligger i att vara *för* långt före sitt sekel; och att om stunden ännu inte har kommit för att göra sig av med vissa privata och påstått parasitiska tjänster, så är det allmänhetens fel, som är långt efter socialisterna. Enligt mitt förstånd och samvete är det det motsatta som är sant, och jag vet inte till vilket barbariskt århundrade vi skulle behöva återvända för att hitta en nivå av insikt jämförbar med socialisternas på denna punkt.

De moderna socialistfraktionerna motsätter sig hela tiden fria sammanslutningar i dagens samhälle. De inser inte att ett fritt samhälle är en sann sammanslutning, långt överlägsen alla som de diktar upp i sin livliga fantasi.

Låt oss belysa detta med ett exempel:

För att en man skall kunna gå upp på morgonen och ta på sig sina kläder, måste en bit mark ha inhägnats, ha gödslats, dränerats, plöjts och odlats med en särskild sorts växtlighet. Denna måste ha använts till att föda upp fårflocker. Fåren måste ha givit sin ull, som måste spinnas, vävas, färgas och göras till tyg. Tyget måste ha klippts, sytts, omvandlats till ett plagg. Och den här kedjan av handlingar förutsätter många, många andra, för den förutsätter användningen av jordbruksmaskiner, färfallor, fabriker, kol, maskiner, vagnar, etc.

Om samhället inte vore en mycket reell sammanslutning, skulle den som ville klä sig vara tvungen att arbeta isolerat, det vill säga själv utföra dessa oräkneliga steg i kedjan, från första taget med hackan ända till det sista stygnet med nålen som avslutar den.

Men tack vare den villighet att samarbeta som är utmärkande för människan, har alla dessa sysslor delats upp på en mängd arbetare, och de fortsätter att dela upp sig för det allmänna bästa, ända tills konsumtionen har ökat så mycket

att ett enda specialiserat arbete kan hålla igång en helt ny industri. Sedan kommer utdelningen av vinsten, som görs efter hur mycket var och en har bidragit till arbetet som helhet. Om inte detta är en sammanslutning så vet jag inte vad som är det.

Märk väl att eftersom ingen av arbetarna har producerat en enda atom ur ingenting, så måste de handla med varandra och hjälpa varandra för det gemensamma målet, och alla kan ses som mellanhänder i förhållande till varandra. Om, under arbetets gång, transporten blir tillräckligt viktig för att man skall anställa en person, spinnandet en andra, och vävandet en tredje, varför skulle den första betraktas som mer parasit än de andra? Behövs inte transporten? Läger inte någon ner tid och omsorg på jobbet? Besparar man inte sina kompanjoner samma tid och omsorg? Gör de mer än han, eller bara något annorlunda? Vad gäller lönen, det vill säga deras del av vinsten, lyder de inte alla under lagen om överenskommen, förhandlat pris? Är inte systemet med arbetsfördelning antaget i full frihet, för det allmänna bästa? Behöver vi då en socialist som, under förevändningen att planlägga, kommer och despotiskt förstör våra frivilliga överenskommelser, stoppar uppdelningen av arbetet, byter ut samverkande krafter mot isolerade och för hela civilisationen bakåt?

Är det mindre samverkan i det jag beskriver här, bara för att folk kan gå in och ur den frivilligt, välja sin plats, bedöma och handla för egen del, på eget ansvar och i kraft och övertygelse av egenintresset? För att en sammanslutning skall vara värd namnet, måste en så kallad reformator tvinga på oss sina idéer och åsikter och sätta sig över mänskligheten?

Ju mer man betraktar de här »progressiva« tankeskolorna, desto mer övertygad blir man att de i grunden bara vilar på okunnighet som förklarar sig ofelbar, och kräver despotism i namnet av denna ofelbarhet.

Jag ber läsaren om ursäkt för den här utvecklingen. Den är kanske inte helt onödig nu när argument från saintsimonisterna, falangstärterna och Icariterna¹⁴ fyller tidningarna och Nationalförsamlingen, och deras tirader mot mellanhänderna på allvar hotar arbetets och handelns frihet.

VII. Restriktion

Herr Protektionist (det var inte jag som döpte honom, det var Charles Dupin) ägnade tid och pengar åt att omvandla mineralerna på sin mark till järn. Eftersom Naturen hade varit mer generös mot belgarna sålde de järn till fransmännen

för ett lägre pris än Hr Protektionist, vilket innebar att fransmännen, eller Frankrike, kunde få en given mängd järn för *mindre* arbete genom att köpa det från de goda flamländarna. Vägleda av egenintresset drog de alltså fördel av situationen och varje dag kunde man se flera spikhandlare, smeder, vagnmakare, mekaniker, hovslagare och jordbrukare antingen själva bege sig, eller skicka mellanhänder, till Belgien för att skaffa järnet. Hr Protektionist tyckte inte alls om detta.

Hans första tanke var att stoppa missbruket genom direkt intervention, med sina bara händer. Det var det minsta han kunde göra eftersom han ensam skadades. Jag tar min karbin, sa han. Jag tar fyra pistoler i bältet, fyller på patroner, tar på mig mitt svärd och så utrustad beger jag mig till gränsen. Där dödar jag den förste smed, spikhandlare, hovslagare, mekaniker eller lässmed som kommer för att göra egen vinst i stället för att bidra till min. Det ska lära honom en läxa!

»Jag vet inte till vilket barbariskt århundrade vi skulle behöva återvända för att hitta en nivå av insikt jämförbar med socialisternas«

»Behöver vi en socialist som kommer och despotiskt förstör våra frivilliga överenskommelser?«

När han skulle ge sig av kom Hr Protektionist på lite andra tankar som något lugnade hans krigiska iver. Han tänkte: För det första är det inte helt omöjligt att järnköparna, mina landsmän och fiender, blir förargade och i stället för att låta sig dödas dödar mig. Och även om jag tog med mig alla mina tjänare kan vi inte vakta hela gränsen. Slutligen skulle det kosta för mycket, mer än vad resultatet är värt.

Hr Protektionist skulle just sorgset resignera inför tanken på att bara vara fri som alla andra, när han plötsligt fick en lysande idé.

Han kom ihåg att det finns en stor lagfabrik i Paris. Vad är en lag? frågade han sig. Det är en åtgärd som alla måste följa när den har trätt i kraft, vare sig den är bra eller dålig. För att se till att lagen följs organiseras en officiell polismakt, och för att organisera denna hämtar man män och pengar från nationen.

Om jag alltså bara kunde få den här stora lagfabriken i Paris att utfärda en liten lag om att »Belgiskt järn är förbjudet«, när jag följande resultat: Regeringen kommer att ersätta mina tjänare som jag ville skicka till gränsen med en styrka på tjugo tusen man, söner till mina motsträviga smeder, låssmeder, spikhandlare, hovslagare, hantverkare, mekaniker och bönder. Sedan, för att hålla dessa tjugo tusen tullare glada och i god vigör, kommer man att anslå tjugofem miljoner francs tagna från samma smeder, spikhandlare, hantverkare och bönder. Organiserat på det viset blir skyddet mycket bättre genomfört och kostar mig ingenting. Jag slipper också se lumphandlarnas grovhet. Jag får sälja mitt järn till mitt pris, och jag får det ljuva nöjet att se vårt stora folk nesligen narrat. Det skall lära dem att hela tiden utropa att de är föregångarna och pådrivarna i Europas framsteg. Det är ett smart drag, och det är värt att prova!

Så Hr Protektionist for till den stora lagfabriken. (En annan gång kanske jag berättar historien om hans skumma affärer där, i dag vill jag bara berätta om de steg han tog öppet.) Han gav de ärade lagstiftarna följande argument:

»Det belgiska järnet säljs i Frankrike för tio francs, vilket tvingar mig att sälja mitt till samma pris. Jag skulle hellre sälja för femton francs men kan inte på grund av det förbenade belgiska järnet. Stifta en lag som säger att belgiskt järn inte får komma in i Frankrike. Jag höjer genast mitt pris med fem francs och det får följande konsekvenser:

För varje hundra kilo järn jag säljer får jag femton francs istället för tio; jag blir fortare rikare; jag ökar exploateringen av mina gruvor; jag anställer fler arbetare. Mina anställda och jag konsumerar mer, vilket är bra för köpmän på miltals avstånd. Dessa köpmän får en större marknad och kommer att öka sina order till industrin, och gradvis sprids detta över hela landet. Det här välsignade hundra-sous-myntet som ni låter falla i min kassalåda kommer, som en sten som faller i vattnet, att sprida oändliga cirklar åt alla håll.«

Hänfödda av talet och förtjusta över att det är så lätt att med en lag öka ett folks välstånd, röstade lagstiftarna igenom lagen om restriktion. »Vad är det för prat om arbete och sparande?« sade de, »Varför använda de besvärliga metoderna när en lag räcker för att öka den nationella rikedom?«

Och lagen fick alla de konsekvenser som Hr Protektionist hade förutspått; men den fick andra också, för låt oss vara rättvisa, hans resonemang var inte fel, men ofullständigt. När han bad om privilegiet visade han på de synliga effekterna men utelämnade de osynliga. Han hade visat på två personer när det i själva verket fanns tre med i bilden. Det är vår sak att reparera misstaget, vare sig det var ofrivilligt eller överlagt.

Ja, myntet på fem francs som genom laga medel omdirigerades till Hr Protektionists skattkammare ger en fördel till

honom och de som får arbete tack vare det. Och om lagen hade pressat fram myntet ur månen skulle inte de goda effekterna uppvägas av några dåliga. Tyvärr kom inte några mystiska hundra sous ur månen, de kom ur fickorna på en smed, en spikhandlare, en vagnmakare, en hovslagare, en bonde, en byggare, kort sagt från honom som betalar dem i dag, utan att få ett milligram mer järn än tidigare då han betalade tio francs. Då blir det helt plötsligt alldeles klart att saken har förändrats, för helt uppenbart uppvägs Hr Protektionists vinst av Jacques Bonhombres förlust, och allt det som Hr Protektionist kan göra för den inhemska industrin det hade Jacques Bonhomme också kunnat göra med sina fem francs. Stenen kastas i dammen på ett ställe bara för att en lag har förbjudit den att kastas någon annanstans.

Det man inte ser väger alltså upp det man ser, och resultatet av ingreppet är en orättvisa, så mycket mer beklaglig eftersom den har begåtts med lagens hjälp.

Det är inte allt. Jag sa att man glömde bort en tredje person. Jag måste introducera honom, så att han kan visa oss ytterligare en förlust av fem francs. Då har vi alla resultat av ingripandet.

Jacques Bonhomme har femton francs, frukten av hårt slit. Det här är fortfarande på den tid han var fri. Vad gör han med sina femton francs? Han köper en hatt från en modist i Paris för tio francs och för hatten byter han till sig, eller låter en mellanhand byta till sig, hundra kilo belgiskt järn.¹⁵ Han har fortfarande fem francs kvar. Han kastar dem inte i sjön, utan (och det är det här *man inte ser*) ger dem till någon köpman mot någon vara, vilken som helst, till exempel till bokhandlaren i utbyte mot Bossuets *Betraktelser över Världshistorien*.

Så han har uppmuntrat arbetet i landet med femton francs på följande vis:

- 10 fr till modisten i Paris
- 5 fr till bokhandlaren

Och Jacques Bonhombres själv får två fina värdefulla varor för sina femton francs, nämligen:

- 1) 100 kg järn
- 2) 1 bok

Så träder lagen om restriktionen i kraft.

Vad blir resultatet för Jacques Bonhomme? Vad blir resultatet för den inhemska handeln?

Jacques Bonhomme får ge alla sina femton francs till Hr Protektionist för hundra kilo järn och har inget utom järnet i utbyte. Han förlorar möjligheten att njuta av en ny bok eller en annan likvärdig vara. Han förlorar fem francs. Det håller ni med om, det måste ni göra. Ni måste hålla med om att när restriktionen höjer priserna så förlorar konsumenten mellan-skillnaden.

Nej, den vinner ingenting, för även efter att lagen har trätt i kraft tjänar den bara precis som förr femton francs.

Men efter lagen går Jacques Bonhombres femton francs till metallindustrin, medan han innan den infördes delade summan mellan hattar och böcker.

Det tvång Hr Protektionist själv kunde utöva vid gränsen, och det han låter lagen utöva kan bedömas mycket olika ur moralisk synvinkel. Det finns de som tycker att stöld blir mindre omoralisk när den görs laglig. Personligen kan jag inte tänka mig en allvarligare situation. Hur det än må vara med det så är de ekonomiska resultaten desamma.

Vrid och vänd på saken om ni vill, men om ni är klarsynta ser ni att inget gott kan komma från vare sig laglig eller olaglig stöld. Vi förnekar inte att Hr Protektionist och hans industri, eller om ni vill landets industri, tjänar fem francs. Men det ger också två förluster: En för Jacques Bonhomme som betalar femton francs för det som brukade kosta tio; och en för

»Det man inte ser väger alltså upp det man ser, och resultatet av ingreppet är en orättvisa«

den inhemska industri som inte längre får mellanskillnaden. Välj själva den förlust ni tycker uppväger den vinst vi medger. Den ni inte väljer är i alla fall en ren förlust.

Sensmoral: Att använda tvång är inte att producera, utan att förstöra. Herre Gud! Om användande av tvång vore lika med att producera så skulle Frankrike vara mycket rikare än det är.

fortsättning följer i nästa nummer

FRÉDÉRIC BASTIAT (1801-1850) var en ivrig frihandelsförespråkare i det franska parlamentet. Han var också den stora inspirationskällan bakom Sveriges liberala systemskifte i mitten av 1800-talet, och 100 år senare fick hans skrifter Ronald Reagan att intressera sig för marknadsekonomins idéer.

Översättning: Charlotte Allesson

Noter

[1] Originaltitel: *Ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas*, 1850. Om annat ej anges är fotnoterna översättarens förklaringar.

[2] Franskans Jacques Bonhomme motsvarar ungefär svenskans Medelstensson, och betecknar den praktiske, ansvarstagande, hederlige fransmannen.

[3] Den franska protektionistiska industrins tidning.

[4] Basile, musikanten i *Barberaren i Sevilla*.

[5] 100 sous = 5 franc.

[6] Adolphe Tiers (1797-1877), fransk statsman och historiker.

[7] Alphonse de Lamartine (1790-1869), fransk poet och under en kort tid efter revolutionen 1848 ledande statsman.

[8] Syftande på den första världsutställningen, som hölls i Kristallpalatset i London 1851.

[9] Det vill säga från stadshuset till Paris teatrar.

[10] Charles Dupin (1784-1873), fransk ingenjör, ekonom och politiker.

[11] Achille Fould (1800-1867), fransk politiker och finansier.

[12] Jean Martial Bineau (1805-1855), fransk ingenjör och politiker.

[13] Champ de mars = Marsfältet, området där Eiffeltornet står.

[14] Anhängare av socialistiska utopier. Syftar i tur och ordning på: Henri de Saint Simon (1760-1825), greve som ritade upp en auktoritär samhällsordning styrd av ingenjörerna; Charles Fourier (1772-1837), kollektivistisk samhällsfilosof som i detalj beskrev hur gemensamma relationer skulle fungera, bland annat hur man lever i »fångstjärer«; Étienne Cabet (1788-1856) som skrev om och försökte förverkliga sin utopi »Icarien«.

[15] Bastiat menar inte att ett inköp av järn går till på detta vis, utan det är ett sätt att sammanfatta hela bytesekonomins funktion i ett enkelt fall. När Frankrike köper något från Belgien får Belgien resurser att köpa tillbaka andra saker. Genom att en fransman köper järn av en belgare gör han samtidigt att belgaren kan köpa hattar från franska modister.

Ideologierna orsakade kalla kriget

Skulden för det kalla kriget placeras ofta, även av libertarianer, på Sovjetunionen. USA tilldelas hjälte-rolle som den »fria världens« försvarare mot kommunistisk aggression. Detta är en syn som det finns all anledning att ifrågasätta. Historien visar att upp-takten till supermaktskonfrontationen var betydligt mer komplex än så; även amerikanerna har del i skulden för terrorbalansens epok.

Det är nu över tio år sedan det kalla kriget definitivt avslutades i och med Sovjetimperiets kollaps. Kalla kriget kvarstår emellertid som en av de händelseutvecklingar under 1900-talet som tydligast vittnar om den omnipotenta statens destruktivitet. Någon akademisk enighet om vad som förorsakade supermaktskonfrontationen – populistiskt porträtterat som kampen mellan demokratisk kapitalism och totalitär kommunism – har dock inte nåtts ännu.

Historieskrivningen kring kalla krigets orsaker kan grovt delas in i tre traditioner. Den första, traditionalismen, var förhärskande under 1950- och 1960-talen och är den som sannolikt mest präglade den allmänna uppfattningen. Traditionalisterna – som själva var verksamma under kalla krigets första och mest intensiva fas – hävdade att konfrontationen mellan de tidigare allierade ytterst bottnade i sovjetisk aggression och amerikansk strävan att hålla tillbaka denna. USA ansågs mer eller mindre ha tvingats ta på sig rollen som den »fria världens« ledare gentemot Stalins expansionism. Denna täm-

ligen simplistiska och onyanserade förklaring ersattes under det senare 1960-talet av den så kallade revisionismen.

Revisionismen var i lika hög grad som tidigare traditionalismen präglad av sin tid: i avkolonialiseringens, Vietnamkritikens och vänstervågens anda betraktade revisionisterna USA som boven i dramat. Det kalla kriget var i stort sett ett resultat av Sovjetunionens försvar mot amerikansk ekonomisk imperialism; president Truman var den amerikanska storfinsansens lakej, hävdade de marxistiskt influerade revisionisterna. Att 1940-talets krigshärjade Europa inte utgjorde någon särskilt attraktiv marknad för amerikanska företag var något som revisionisterna passande nog förbisåg.

Senare forskning har sökt sig bortom debatten mellan traditionalister och revisionister; den så kallade postrevisionismen strävar efter att integrera olika aspekter av det historiska förloppet och på så vis nå en syntes i synen på kalla krigets ursprung. Den akademiska debatten pågår fortfarande, men har med tiden blivit mer nyanserad och därmed mer komplex.¹

Kalla kriget från libertariansk synvinkel

En libertariansk hållning till kalla kriget som historiskt fenomen torde i allmänhet kännetecknas av två positioner: för det första en generell resignation inför det internationella systemet. Kalla kriget visar med all önskvärd tydlighet det westfaliska statssystemets inneboende tendens till konfrontation, manifesterat i maktbalansen mellan stater. Under den propagandistiska fernissan av »frihet« mot »förtryck« döljer sig i kalla kriget samma krassa maktpolitiska realiteter som alltid kännetecknar relationerna mellan stater. Vilka motiv som anförs för staters utrikespolitiska interventionism är för en libertarian tämligen ointressant.

För det andra lär emellertid de flesta libertarianer känna, om än reserverat, sympati för den amerikanska sidan i supermaktskonfrontationen. De flesta frihetsvänner känner sannolikt – och med rätta – en viss tacksamhet för den amerikanska beslutsamheten mot en av vår tids brutalaste regimer; någonting annat vore värdenihilism.

Sympatier för USA:s insats för att hålla världen fri från kommunism bör emellertid inte färga omdömet vad beträffar kalla krigets orsaker. Att Sovjetsystemet var förkastligt är inte av nödvändighet detsamma som att skulden för kalla kriget faller uteslutande på Stalin. Inom senare tids forskning har det tvärtom hävdats att det kalla kriget orsakades av de amerikanska och sovjetiska ideologiska systemens universalistiska ambitioner och därmed ömsesidiga oförsonlighet. Vissa forskare går så långt som att hävda att konflikten mellan USA och Sovjetunionen legat latent sedan 1917 och endast hejdsats av den amerikanska isolationismen under mellankrigstiden. Det är den tes jag har för avsikt att driva i denna artikel genom att granska autentiska källor från amerikansk diplomati under 1940-talets andra hälft.

En mikrostudie i historia

Denna artikel avser således att granska ett mindre urval av diplomatiska källor utifrån resonemang som anförts i aktuell forskningslitteratur. Mer konkret är det fråga om att analysera företrädesvis amerikansk diplomatisk korrespondens från slutet av 1940-talet. Med tanke på denna artikels begränsade omfattning och ambitionsnivå, samt den utförliga forskningen och akademiska debatten på området, är det inte min avsikt att söka finna några nya svar eller formulera alternativa tolkningar av rysk-amerikanska relationer i det kalla krigets första skede. De teoretiska och metodologiska aspekter som skulle dryftats i en vetenskapligt fullödlig historisk studie lämnas av samma anledning därhän. Syftet är betydligt mer begränsat än så: att utifrån kvalitativt källgranskning konstatera i vad mån diplomatiska källor från den aktuella perioden kan

anses bekräfta antagandet om ideologiernas betydelse för den amerikansk-sovjetiska konfrontationen.

Ambitionen är att identifiera allmänna tendenser i främst den amerikanska synen på Sovjetunionen (i betydligt mindre utsträckning det omvända). Det lämpliga verktyget i källanalysen blir därför av naturen en tämligen bred och svepande frågeställning, formulerad i en mening: vilken allmän syn på Sovjetunionen – som samhälle och som geopolitisk aktör – ger amerikanska diplomater uttryck för? Svaret blir självfallet mycket tentativt givet denna artikels omfattning.

Källurval och avgränsning

Denna artikel baserar sig företrädesvis på amerikanska diplomatiska handlingar, tagna ur källpublikationsserien *Foreign Relations of the United States*. Givet detta är det naturligt (om än bristfälligt) att främst den amerikanska synen på Sovjetunionen blir föremål för granskning. Primärt är det den diplomatiska dialogen direkt mellan Sovjetunionen och USA eller korrespondens från amerikanska diplomater i Sovjetunionen (oftast adresserad till amerikanska utrikesdepartementet) som analyseras.

Källmaterialet är avgränsat till åren 1946-1948. Valet av just denna period motiveras av tre skäl: för det första är det den inledande fasen i kalla kriget, under vilken det kan förmodas att synen på motståndaren inte var lika cementerad som den senare skulle kunna komma att bli (vilket förvisso inte utesluter stereotyper och schablonbilder).

För det andra är perioden i sig intressant, då den präglades av omfattande motsättningar både ideologiskt och diplomatiskt. För det tredje erbjuder perioden möjlighet att granska rysk-amerikanska relationer vid två specifika tillfällen: 1. i samband med George F Kennans »långa telegram« och Winston Churchills järnridåtal i Fulton; samt 2. i relation till den tyska frågan och Berlinblockaden.

Kennans »långa telegram«

I början av 1946 uppstår amerikansk oro rörande de sovjetiska ambitionerna, efter att Stalin hållit ett tal där han uppmanat det sovjetiska folket att förbereda sig på krig gentemot de fiender som omringar Sovjetunionen. Washington ber därför USA:s chargé d'affaires i Moskva, George F Kennan, förklara hur den sovjetiska ledningen egentligen resonerar och vad som motiverat Stalins tal. Kennan svarar i ett av diplomathistoriens längsta telegram – känt för eftervärlden som just »the long telegram«. Kennans beskrivning bidrog i hög grad till att forma amerikanska beslutsfattarens bild av det sovjetiska systemet för lång tid framöver. Det utgör därför en lämplig startpunkt för denna analys.

I telegrammet karaktäriserar Kennan den sovjetiska ledningen som irrationell, paranoid och ideologiskt doktrinär i många avseenden. Detta kräver ett kraftfullt och beslutsamt agerande från amerikansk sida:

World communism is like [a] malignant parasite which feeds only on diseased tissue. [...] Every courageous and incisive measure to solve internal problems of our own society, to improve self-confidence, discipline, morale and community spirit of our own people, is a diplomatic victory over Moscow worth a thousand diplomatic notes [...].²

En liknande attityd rörande det sovjetiska systemets paranoida natur ger Kennan uttryck för i ett par senare telegram. Det har kommit till Kennans kännedom att delar av den amerikanska hemmaopinionen tror att en mer tillmötesgående amerikansk attityd gentemot Sovjetunionen skulle kunna minska de internationella spänningarna och ryssarnas oro för västlig aggression. Kennan avfärdar detta – han menar att bilden av en fientlig omvärld är grundläggande för den sovjetiska doktrinen och en omistlig del av kommunistregi-

mens maktbas. En mer tillmötesgående amerikansk politik skulle därför vara fullkomligt verkningslös. Kennan skriver:

We have come to [the] conclusion that nothing short of complete disarmament, delivery of our air and naval forces to Russia and resigning of powers of government to American Communists would even dent this problem [of Soviet suspicions]; and even then we believe [...] that Moscow would smell a trap and would continue to harbor [the] most baleful misgivings.³

Det är med andra ord fråga om en hopplös situation: det enda rationella handlingsalternativet för den amerikanska administrationen är en kraftfull politik för att stävja sovjetiska expansionssträvanden – »containment«.

Det är en bild av oförsonliga motståndare med diametralt motsatta samhällssystem som framträder, något som vissa forskare påstått har rötter långt tillbaks i den amerikanska historien. Mycket riktigt kom Kennans »långa telegram« även att uppfattas av Stalin som ett tecken på en hårdnande amerikansk hållning.

Någon månad efter Kennans »långa telegram« höll Churchill sitt beryktade järnridåtal i Fulton. Talet anses ha eskalerat utvecklingen av det kalla kriget i både USA och Sovjetunionen – det har hävdats att det av ryssarna till och med upplevdes som ett slags krigsförklaring. Samtidigt observerade Kennan i Moskva att Stalin utnyttjade talet (det återgavs i stor omfattning i *Pravda*) för egen vinnings skull, som ett sätt att samla folket gentemot utländsk aggression, en observation som retrospektivt bekräftats.

Audiens med Stalin

I april 1946 får USA:s ambassadör i Moskva, Smith, en audiens med Stalin (vid vilken även Molotov närvarar). Smith redogör för denna audiens i ett telegram till amerikanska UD. Där framkommer att amerikanska och sovjetiska intressen är motstridiga, att det förligger en ömsesidig misstänksamhet rörande den andra sidans avsikter – men även att båda parter säger sig eftersträva samförstånd. Enligt Smith har USA inga aggressiva avsikter gentemot Sovjetunionen.

Amerikanerna har förståelse för Sovjetunionens strävan efter säkerhet, men det finns en oro över hur långt ryssarna har för avsikt att gå. Stalin svarar (enligt Smith) med att rikta motanklagelser mot USA:s ageranden. Inte minst den vid tiden aktuella frågan om sovjetiskt trupptillbakadragande från Iran (och därmed förknippat frågan om sovjetisk tillgång till olja) ser Stalin som ett tecken på fientliga avsikter från Storbritanniens och USA:s sida. Stalin sade sig vara villig till ömsesidiga nedrustningssamtal, men betraktade Churchills tal i Fulton som ett omotiverat angrepp och som en indikation på att Storbritannien och USA ämnade alliera sig mot Sovjetunionen. Smith hävdade å sin sida att USA visserligen hade förståelse för sovjetiska säkerhetssträvanden, men att man från amerikansk sida inte kunde uppfatta något reellt hot mot Sovjetunionen. Stalin replikerar med att Churchill (känd för sin antisovjetiska hållning sedan oktoberrevolutionen 1917) förefaller uppmuntra aggression mot Sovjetunionen.

På en direkt fråga från Smith huruvida han verkligen trodde att USA och Storbritannien allierat sig med varandra mot Sovjetunionen svarade Stalin ja. Audiensen avslutades emellertid med att båda parter försäkrade sin strävan efter samförstånd och fred.

Det förefaller utifrån Smiths redogörelse som att det kalla kriget eskalerar beroende på missförstånd från båda sidor. Amerikanerna har ingen förståelse för den sovjetiska känslan av osäkerhet och ifrågasätter ryssarnas motiv och avsikter. Ryssarna å sin sida upplever sig trängda och tycker sig se en fientlig inringning. Dialog blir omöjlig eller meningslös. Detta är en utveckling som på senare tid bekräftats i forskningen.

Oenighet kring den tyska frågan

Under 1948 tilltar spänningen i öst-västliga relationer ytterligare, för att kulminera i Berlinblockaden. Mot bakgrund av den ömsesidigt bristande förståelse för motståndarsidan som framgått ovan, är det intressant att granska hur respektive part motiverade sitt agerande i upptakten till krisen.

I februari 1948 lämnar den sovjetiske ambassadören i Washington kritiska synpunkter på den konferens om Tyskland, som är tänkt att äga rum i London en vecka senare. Den sovjetiska positionen är att en separat konferens mellan Storbritannien, USA och Frankrike strider mot Potsdamöverenskommelsen, enligt vilken alla fyra ockupationsmakterna har ett gemensamt ansvar för Tyskland. Sovjetunionen tänker därför inte betrakta eventuella beslut på Londonkonferensen som giltiga.

Amerikanska UD besvarar de sovjetiska synpunkterna med att hävda att Potsdamöverenskommelsen inte hindrar ockupationsmakterna från att sinsemellan diskutera frågor av ömsesidigt intresse. Istället är det Sovjetunionen som bryter mot Potsdamöverenskommelsen genom att inte möjliggöra ett ekonomiskt enande av Tyskland, anses det från amerikansk sida. Vidare menar amerikanerna att Sovjetunionen genom att protestera mot Londonkonferensen gör sig skyldiga till en delning av Tyskland.

Ansvar för delningen av Tyskland

Sovjetunionen replikerar med att USA, Storbritannien och Frankrike konsekvent handlat i strid med Jalta- och Potsdamöverenskommelserna, medan Sovjetunionen försökt verka i dessa avtals anda. Vidare anser man från sovjetiskt håll att Storbritannien och USA bär skulden för sammanbrottet i den gemensamma administrationen av det ockuperade Tyskland i och med sammanslagningen av de brittiska och amerikanska ockupationszonerna (>Bizonia<). Bizonia kan inte, menar ryssarna, ses som ekonomiskt motiverat utan som embryot till en västtysk statsbildning. Att västmakterna använder sig av ekonomiska svepskäl för sina ambitioner att dominera Europa menar Sovjetunionen görs uppenbart av Marshallplanen. På det hela taget betraktar Sovjetunionen västmakternas agerande som aggressivt och destruktivt för freden i Europa. Den sovjetiske ambassadören går till och med så långt som att underförstått anklaga britterna för att stödja framtida tysk aggression:

The British political plan could not even have such an object in view [the prevention of German aggression], in as much as it not only is not directed against the repetition of German aggression but includes in the Western bloc that part of Germany where is still preserved the dominant position of aggressive monopolies which only yesterday were the very foundation for Hitler's aggression. [...] Thus neither the American economic plan nor the British political plan serves the purpose of strengthening peace, economic restoration and progress, but rather entirely opposite aims.⁴

Amerikanerna menar å sin sida att de sovjetiska påståendena är utan grund. USA har, enligt egen utsago, inget val annat än att samtala med Storbritannien och Frankrike, på grund av en situation som ryssarna själva förorsakat. Det är Sovjetunionens agerande i den östra ockupationszonen som åstadkommit en *de facto*-delning av Tyskland:

[... T]he Socialist Unity Party [...] has become the new bulwark for a totalitarian regime in eastern Germany [...]. Basic human rights are being denied the population, while concentration camps are being used anew for individuals unwilling to accept this new totalitarianism. It is the unilateral policy of the Soviet Union which has cut off eastern Germany from its natural intercourse, political and economic, with western Germany.⁵

Ordväxlingarna fortsätter i en liknande stil: USA hävdar sig agera inom ramen för de avtal som slutits rörande administrationen av det ockuperade Tyskland. De amerikanska moti-

ven sägs vara återuppbyggnaden av Europa – inklusive Tyskland. Sovjetunionen anklagas för att själva ha brutit mot överenskommelser och för att obstruera processen. Ryssarna vidhåller att det är västmakterna som saboterat alla möjligheter till samarbete och betraktar dessas egenmäktiga agerande som fientligt.

Tilltagande konfrontation

Oförsonligheten och oförmågan till förståelse för den andra sidans ståndpunkter framkommer även i diplomatiska rapporter från amerikaner stationerade i Tyskland. I rådet för de fyra allierade (*Allied Control Council, ACC*) kritiserar ryssarna sammanslagningen av de amerikanska och brittiska ockupationszonerna.

En ytterligare kontrovers uppstår kring frågan om valuta-reform i de västliga ockupationszonerna – något amerikanerna säger sig vilja genomföra för att underlätta tysk ekonomisk återhämtning. Allteftersom konflikten fortlöper anser amerikanerna att ryssarna endast använder de gemensamma mötena som propagandaforum. Amerikanerna blir också alltmer oroade av vilka Sovjetunionens eventuella avsikter är och hur långt de är beredda att gå. Misstänksamheten är påtaglig:

It has been demonstrated in the past that the Soviet Government (like the Nazi Government) charges the other person with those things it itself intends to do. It is therefore pertinent to ask whether [the Soviets have an] intention to break up the quadripartite administration of Berlin.⁶

När Sovjetunionen väl inlett blockaden av Berlin upplever amerikanerna att deras farhågor besannats. USA:s *chargé d'affaires* i Moskva, Kohler, bedömer i september att ryssarna genom blockaden sannolikt strävar efter att uppnå sina mål utan att behöva riskera krig. Samtidigt menar han att Sovjetunionen kan förutsättas ha kommit närmare ett beslut om konventionellt krig – krisen rörande Berlin har ökat krigsriskerna.

Konflikten rörande den tyska frågan visar på de tilltagande spänningarna under 1940-talets slut. Västmakternas agerande uppfattades som provokativt av Sovjetunionen, medan sovjetiska synpunkter från västs sida till stor del förefaller ha betraktats som propaganda, inte som legitima synpunkter. Flera forskare är överens om att det under våren 1948 främst var USA och västmakterna som intog en oförsonlig och medvetet unilateral hållning. En viktig orsak till detta uppges vara en tilltagande konfliktorienterad syn på Sovjetunionen i USA, en syn som utifrån vissa utgångspunkter kan påstås länge ha präglat amerikansk kultur, manifesterat i dikotomin frihet kontra slaveri. Historikerna Levering och Botzenhart-Viehe konstaterar lakoniskt:

Detesting the Soviet government, most Americans by 1948 did not seek to understand its viewpoint, much less to find merit in it.⁷

Misstänksamheten som norm

Den bild som framkommer av de källor som granskats i denna artikel bekräftar hypotesen om ideologiernas betydelse för kalla krigets ursprung. Under 1940-talets andra hälft blir den amerikanska synen på Sovjetunionen alltmer oförstående. Den bild av Sovjetsystemet som Kennan målar upp förefaller allt mer bli en allmänt etablerad uppfattning. Detta bekräftas av de amerikanska reaktionerna på offentliggörandet av Sovjetunionens atombombsprov 1949. Reaktionerna från amerikanska diplomater i Sovjetunionen var, till skillnad från vad man kanske kunde förväntat sig, återhållsamma och reserverade. Sovjetisk kärnvapenkapacitet väckte ingen större bestörtning utan sågs som väntat och naturligt utifrån den syn på Sovjetunionen som vid det laget etablerats.

För att återknytta till den inledande frågeställningen verkar amerikanska diplomater i tilltagande utsträckning betrakta

Sovjetunionen som en ofrånkomligt fientlig aktör, baserat i stor utsträckning på vad som uppfattades som motsättningen mellan de amerikanska och sovjetiska politiska systemen (liberaldemokratisk kapitalism kontra totalitär kommunism).

I takt med att denna syn cementeras tycks amerikanerna också ta sovjetiska argument på mindre allvar – ryssarnas synpunkter uppfattas lätt som propagandistisk retorik avsedd att dölja dunkla motiv. Försök till samförstånd tycks bli alltmer sällsynta från såväl amerikansk som sovjetisk sida (i varje fall så som amerikanerna uppfattade det). Det förefaller med andra ord som att de tilltagande spänningarna under det sena 1940-talet till stor del orsakades av bristande förståelse och misstänksamhet från båda sidor, snarare än en medveten fientlighet. Utifrån denna analys tycks därför den postrevisionistiska tolkningen av kalla krigets ursprung, sådan den uttrycks av historikern Joseph Smith, vara den lämpligaste.⁸

Ideologisk oförsonlighet

Även om de källor som legat till grund för denna artikel inte är empiriskt tillräckliga för att fälla något egentligt omdöme, tycks det sammanfattningsvis som att en av de viktigaste underliggande faktorerna bakom kalla krigets ursprung ligger i olikheten mellan de amerikanska och sovjetiska systemen och beslutsfattares bristande förmåga att överkomma dessa skillnader. Oaktat om man instämmer (vilket jag inte gör) i Anders Stephansons något kontroversiella tes att kalla kriget huvudsakligen var »the American way»⁹, så tycks den gemensamma nämnaren vara den universalistiska amerikanska strävan att utforma efterkrigstidens världsordning i överensstämmelse med de egna principerna.

Jag är därför benägen att instämma med Levering och Botzenhart-Viehe. Givet de ideal och principer som amerikanerna betraktade som legitima och angelägna att uppnå var det kalla kriget i det närmaste oundvikligt. Förutsättningen för att det kalla kriget skulle ha undvikits skulle ha varit att Sovjetunionen accepterade den amerikanska synen – ett tämligen osannolikt antagande.

Min personliga övertygelse är att orsakerna till det kalla kriget står att finna i förhållanden och ageranden hos båda parter i konflikten. Det förhindrar mig dock inte från att med en nick av instämmande citera Pechatnov och Edmondson:

What would the Soviet side have had to do to accommodate the Americans and thus end the Cold War? American »terms of settlement« were no secret to the Kremlin, for they were occasionally spelled out by Secretary of State Dean Acheson and other high-ranking U.S. officials: Soviet withdrawal from central and eastern Europe, lifting the iron curtain, stopping anti-American propaganda, and ending support for communists in other parts of the world. In the view of the men then in the Kremlin, acquiescence in such demands would have stripped the Soviet Union of its security belt in Europe, betrayed what it [sic:] leaders saw as its global mission, and exposed the still young and battered system to destabilizing ideological »contamination« from abroad. [...] In short, for the Soviet side, these were terms of capitulation, not of reasonable accommodation.¹⁰

Icke-interventionismens princip

Den poäng jag försöker göra i denna artikel kan måhända sticka i ögonen på vissa libertarianer. Ytligt betraktat kan det förefalla som att jag, genom att peka på den amerikanska universalismens betydelse för kalla krigets ursprung, vill lägga skulden för det kalla kriget på USA. Så är emellertid inte fallet. Vad jag vill illustrera är att den utveckling som ledde till kalla kriget klart aktualiserar den libertarianska principen om icke-intervention i utrikespolitiken. (En princip som inte minst är aktuell med anledning av kriget mot Irak, som orsakat stor oenighet bland amerikanska libertarianer.)

Kalla kriget rör lätt upp känslor och tenderar inte sällan att orsaka hetsiga diskussioner baserade mer på emotionella

ad hoc-argument än på konsekventa filosofiska principer. Att vidhålla icke-interventionismens princip genom att peka på hur den amerikanska universalismen bidrog till att orsaka kalla kriget är emellertid inte detsamma som att förhålla sig likgiltigt till konflikten eller (än värre) att sympatisera med Sovjetunionen. Det handlar om att konstatera att vägen till en fredlig värld börjar med ett avvisande av det westfaliska systemets ödesdigra inre logik.

Endast genom att den libertarianska idén om icke-intervention blir norm i internationella relationer kan världen ges en möjlighet till frihet från konflikter och konfrontation mellan stater. Endast genom att förpassa nationalstatens koncept till historiens skräphög blir det möjligt att låta grupper av individer utforma sina samhällen baserat på frivillighet och icke-våld. Att avfärda ideologisk universalism – det må vara i den amerikanska liberaldemokratiska eller den sovjetiska marxist-leninistiska skepnaden – är en ofrånkomlig del av en sådan utveckling. Libertarianer ökar inte friheten i världen genom att själva göra universalistiska anspråk och därmed ta på sig rollen som »kalla krigare«.

THORD SWEDENHAMMAR, redaktionssekreterare för Libertarianskt Forum

Noter

- [1] Smith, Joseph, *The Cold War. Second Edition, 1945–1991*, Oxford, 1998, sid 19–26.
- [2] 861.00/2-2246: Telegram, »The Chargé in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State«, 1946-02-22, *Foreign Relations of the United States. 1946. Vol. VI. Eastern Europe; The Soviet Union*, Washington, 1969, sid708.
- [3] 761.00/3-2046: Telegram, »The Chargé in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State«, 1946-03-20, *Foreign Relations of the United States. 1946. Vol. VI. Eastern Europe; The Soviet Union*, Washington, 1969, sid 723.
- [4] 740.00119 Council/3-648, »The Soviet Ambassador (Panyushkin) to the Secretary of State«, 1948-03-06, *Foreign Relations of the United States. 1948. Vol. II. Germany and Austria*, Washington, 1973, sid 353.
- [5] 740.00119 Council/3-648, »The Secretary of State to the Soviet Ambassador (Panyushkin)«, 1948-03-25, *Foreign Relations of the United States. 1948. Vol. II. Germany and Austria*, Washington, 1973, sid 359.
- [6] 740.00119 Control (Germany)/3-348: Airgram, »The United States Political Adviser for Germany (Murphy) to the Secretary of State«, 1948-03-03, *Foreign Relations of the United States. 1948. Vol. II. Germany and Austria*, Washington, 1973, sid 879.
- [7] Levering, Ralph B., & Botzenhart-Viehe, Verena, »The American Perspective«, Ralph B. Levering et al, *Debating the Origins of the Cold War: American and Russian Perspectives*, Lanham, Md, 2002, s. 39f; Pechat-nov & Edmondson, 2002, sid 54.
- [8] Smith, 1998, sid 25.
- [9] Stephanson, Anders, »Liberty or Death: The Cold War as US Ideology«, Odd Arne Westad (ed.), *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, London, 2000, sid 95.
- [10] Pechatnov, Vladimir O., & Edmondson, C. Earl, »The Russian Perspective«, Ralph B. Levering et al, *Debating the Origins of the Cold War: American and Russian Perspectives*, Lanham, Md, 2002, sid 150–151.

En ny rättighetsteori

Rättigheter är centralt för varje politisk filosofi för att definiera vad som är tillåtet eller ej. Inom den libertarianska idétraditionen finns en mängd rättighetsteorier alltsedan John Lockes dagar. Samtliga innehåller dock tveksamheter och begränsningar. Här presenteras en ny rättighetsteori, baserad på den fria viljan, som syftar till att få bukt med sådana begränsningar.

En rättighetsteori baseras i en grundläggande premiss och resonerar sig sedan till slutsatser om vem som har rättigheter och vilka dessa är. John Lockes teori har premissen att vi äger vår egen arbetskraft. Därefter resonerar han att om vi blandar vår arbetskraft med oägda ting [engelskans *property*, reds anm] så blir de vår egendom.

John Rawls teori har premissen att när vi fortfarande är i livmodern och är ovetande om var vi kommer att hamna i livet, tar vi det säkra för det osäkra och går med på att – om vi lyckas bättre än andra –föra över en del av vår förmögenhet

till dem som har det sämre. Därför är inte en välfärdsstats omfördelning av rikedom att anse som en kränkning av rättigheter.

Ayn Rands premis är att människan, för att kunna leva som en rationell varelse, behöver rättigheter. Det följer inte att människan faktiskt *har* rättigheter endast för att hon behöver dem, men alla dessa teorier har sina specifika problem.

Den rättighetsteori jag företräder utgår ifrån premissen att människan (och möjligen andra varelser) har en fri vilja. Fri vilja verkar vara ett bra sätt att separera de som har rättigheter från dem som inte har rättigheter, eftersom människor i gemen anser medvetna varelser med egen vilja har rättigheter, medan allt annat inte har det.

Fri vilja innebär att man kan initiera en ny kausal kedja, som skapar en förändring i någons kropp, som sedan skapar en förändring i andra fysiska ting. Undermeningen är att någon gör detta för att åstadkomma ett specifikt mål, ett värde. Man kan säga att en person agerar av fri vilja eftersom han anser att världen, som han hoppas att den kommer att bli om han agerar, är bättre än vad den skulle vara om han inte agerade.

Från fri vilja till rättigheter

Hur kommer vi till rättigheter från fri vilja? Om det inte finns några tidigare anspråk eller rättigheter, kan en persons användande av fysiska ting inte stå i konflikt med någon annan persons användande av samma ting, och kan alltså inte kränka några rättigheter. En person kränker inte någons rättigheter om han eller hon vill äta ett äpple.

Men anta att en andra person vill äta samma äpple. Den andra »värderaren« [engelskans *valuer*, reds anm] gör ett anspråk som står i konflikt med den första personens anspråk. Vad händer?

Detta är ett bra tillfälle att definiera ordet »rättighet«. En »rättighet« är helt enkelt ett giltigt anspråk. Det kan finnas många anspråk på att använda samma fysiska ting och om något av dessa är motstridiga måste en rättighetsteori visa vilket anspråk som är giltigt. Så det är naturligt att definiera en »rättighet« som det giltiga anspråket.

Nu är allt vi behöver veta vilket av anspråken som är det giltiga. Det är enkelt – det giltiga anspråket är det anspråk som inte kan besegras av något giltigt argument. Den första värderaren har gjort ett anspråk. Om det aldrig tillkommer några andra anspråk, så kommer det aldrig att finnas några argument emot detta första anspråk och värderaren måste alltså ha ett giltigt anspråk och därför rättigheten.

Men anta att den finns en andra värderare som med sitt anspråk vill slå den första värderarens anspråk och själv få rättigheten. För att göra detta måste den andra värderaren ange ett giltigt argument för varför hans eller hennes anspråk är överlägset den första värderarens anspråk. Vilka argument kan han eller hon ange? Eftersom den fysiska saken inte har något värde annat än att kunna användas för att skapa värde, vill jag hävda att han eller hon har ett och endast ett argument. Det är att värdet som han eller hon hoppas skapa är viktigare än det värde den första värderaren önskar skapa. Det är förstas inte viktigare för den första värderaren, för i så fall skulle denne överge sitt anspråk. Men den andra värderaren kan hävda att dennes värde är viktigare för honom själv eller för andra. Han har inga andra argument eftersom varje annat argument som kan framställas är underställt detta första argument.

Låt oss till exempel säga att den första värderaren har funnit en oägd idegran och vill använda den till brasved. Den andra värderaren vill utvinna taxol från trädet för att bota sin frus cancer. Kan den andra värderaren visa att botandet av dennes frus cancer är viktigare än en eld? Nej, nej och

åter nej! Viktigheten hos värden kan inte mätas eller jämföras. Det finns ingen »viktighetsenhet«. Man kan inte säga att brasved är en enhet viktighet och att bota cancer är tio enheter viktighet. Den andra värderarens enda argument för att dennes värde är viktigare är således inte giltigt. Därför har den första värderaren rättigheten.

Det är så man går från fri vilja till rättigheter. Och, som i Lockes teori, är det den första användaren som initialt erhåller rättigheterna. Men skilt från Lockes teori gäller rättigheten inte för den fysiska saken *i sig*, utan endast nyttjandet av den. Detta innebär att andra också kan erhålla rätten att använda samma fysiska ting, förutsatt att deras rättighet inte förhindrar tidigare rättighetsägare från att använda tinget för att uppnå eller skapa sina värden.

Att förvärva rättigheter

Rättigheter till att använda ett fysiskt ting förs över när varje rättighetsägare överger sin rättighet och gör anspråk på nyttjandet av en annan rättighetsägars fysiska ting, eller snarare: dennes rättighet till *nyttjandet* av tinget. Rättigheter kränks när någon skapar en förändring av en fysisk sak som förhindrar rättighetsägaren från att använda den till att skapa det värde som han eller hon avsåg.

Men rätten att nyttja ett fysiskt ting utanför sin kropp kräver först att en människa har rättigheten till denna kropp. »Varför äger vi våra kroppar?« är den viktigaste och mest centrala frågan för varje rättighetsteori.

En kvinnas ägg är hennes egendom. Sperma blir hennes egendom när en man ejakulerar och överger den. Det befruktade ägget och åtminstone det tidiga fostret har ingen fri vilja och har därför inga rättigheter, och därför har modern rätt att förstöra det utan att kränka någons rättigheter. Vid någon tidpunkt, före eller efter födseln, förvärvar fostret en fri vilja. Det kommenderar sin kropp att röra sig och får rättigheten att nyttja sin kropp för att uppnå sina värden. Men modern har kvar sin tidigare existerande rättighet att kontrollera fostrets läge i relation till sin kropp och de näringsämnen hon låter gå in i det. När ett foster har förvärvat rättigheter till sin kropp kan modern inte längre förstöra det utan att kränka dessa rättigheter, även innan det är fött.

Efter födseln, när barnet till exempel springer ut på gatan och skadas av en bil, och kräver medicinsk behandling, kan modern dra tillbaka barnet och tvinga på det medicinsk behandling. Detta eftersom hon inte gett upp rätten att kontrollera barnets läge och mata det med (icke skadliga) substanser. Dock, alltmedan barnet mognar, överger modern steg för steg dessa rättigheter och barnet förvärvar dem. Detta är hur vi begynner som en zygot utan rättigheter och undan för undan i mognadsprocessen förvärvar rättigheter tills vi blir vuxna utan några moderliga rättigheter i våra kroppar.

Detta är endast en kortfattad beskrivning av min rättighetsteori. Det finns många, många fler frågor om rättighetsteoriens implikationer, som behöver besvaras. Som till exempel »Varför kränker inte bestraffning en brottslings rättigheter?«; »Hur kan en person få rättigheter till immateriell egendom när det inte finns något fysiskt ting som nyttjas för att skapa ett värde?«; och »Hur kan rättssystemet komma att fungera om domare och fängvårdare är skyldiga till att ha kränkt rättigheter om de begår misstaget att straffa en oskyldig?« Jag diskuterar svaren på dessa frågor i min nya bok om rättigheter, som snart kommer att ges ut.

RICHARD D FUERLE är patenträttsjurist, filosof och författare. Han har tidigare gett ut den nationalekonomiska boken *The Pure Logic of Choice* och novellen *On the Steppes of Central Asia*. Båda kan beställas från förlaget Spooner Press för \$16.95 respektive \$10.95 portofritt: Spooner Press, 1711 West River Road, Grand Island, NY 14072, USA.

Statens paradoxer

DEL 1: FRIHETEN

Frihetsbegreppet är centralt i den moderna staten. Staten anses agera neutral och rättvis garant för friheten, hur man nu än definierar den. Men låt oss se på hur det egentligen är.

Vänstern, i betydelsen socialister och statsförespråkande »kommunister«, definierar frihet som frånvaron av borgarklassens, bourgeoisieens, förtryckande strukturer. Dessa strukturer, främst definierade som kapitalistens exploatering av arbetarens tid och möda (arbete) och utsatta läge i samhället, skapades under industrialiseringen genom borgarklassens snabba framväxt. Den nya klassen, genom sin ekonomiska makt att skapa och tillintetgöra arbetstillfällen för de utsatta, lade snabbt under sig samhällets rikedomar.

Borgarklassens rikedom är ett tecken på hur bourgeoisie, genom att tillgodogöra sig proletärerens arbetskraft till svältlöner, förslavat arbetarklassen. Att denna utveckling varit möjlig härleds ibland till att den initialt ojämnt fördelade rikedomerna i samhället lagt den ekonomiska makten i de mest hänsynslösa exploatörernas händer. Och genom marknadens ständiga krav på profit omintetgörs effektivt arbetarkollektiv och gemensamma solidaritetsprojekt. Gemenskapens värme får stå tillbaka för enskildas överflöd.

Dessa förtryckarstrukturer har med borgarklassens maktövertagande överförts till staten, som mer eller mindre cementerat dem. Statens makt nyttjas för att slå ned arbetarklassens uppror mot borgarna, vilket anses ske genom bland annat de »nyliberala« avregleringarna och konkurrensutsättningarna av offentlig sektor.

Marx siade därför om proletariatets övertagande av staten för att, med våld, skapa rättvisa och, slutligen, avskaffa statens hierarkier till fördel för den jämlika kommunismens frihetstillstånd. För socialister utgör staten alltså ett hot mot friheten, även om vänstern sällan säger så rakt ut.

Högern, det vill säga konservativa, kristdemokrater eller kryptonazister, har mer av en hatkärleksrelation till staten. För dem är den »korrekta« moralen styrande och har bland annat sin grund i kristendomens bud och ett slags mystisk kärlek till det egna folkets (eller rikets, nationens, rasens...) traditionella värden och värderingar.

Den tid då var och en insåg sin plats ses som ett föredöme, där adelns och majestätets strikta uppfostran till goda och upplysta herrar garanterade att samhället fortskred i en överblickbar och förutsägbar hastighet. Friheten är till stor del den trygghet alla kan åtnjuta genom att samhället är tydligt strukturerat. De gångna generationernas kunskap tillåts inte gå till spillo och den visdom som generationer samlat på sig används med ett gott stycke tillförsikt och förundran. Lösningar som var goda nog tidigare är också goda nog nu. Trots allt kan en individ som bäst bidra till den samlade kunskapen och visheten; hon varken kan eller har rätt att utmana den.

Den som gör rätt för sig och vet sin plats kommer att bli belönad av sin Herre, som för de lägre samhällsständerna är adeln eller majestätet och för samtliga den allsmäktiga Guden. Livet på jorden är att anse som en provotid inför den stora granskningen, där ens förehavanden ligger till grund för om man får ta del av evighetens frukter eller för alltid brännas av helvetets flammor.

För den religiöst hågade högern är kyrkan och fruktan inför Gud ledstjärnan för samhället. Den som inte accepterar den plats som förevisats av Honom har att rena sin själ genom kyrkan eller hoppas på förbarmade på den yttersta dagen. Friheten står att finna i Bibeln och Guds bud. Kyrkan är central i samhället och Guds ord är den enda lagen.

Den nationalistiskt eller kommunitärt sinnade högermannen ser istället den egna, och släktens eller nationens, heder som motiv för all handling. Utan heder finns ingen frihet och hedern upprätthålls genom rättvisa och väl genomtänkta bedömningar och ett av eftertanke genomsyrat handlingsmönster. Individens möjligheter är ett direkt resultat av tidigare generationers handlingar på samma sätt som individens handlingar idag begränsas av framtida generationers anspråk och väl. Friheten är alltså vad släkten har att erbjuda, och de tidigare generationernas bidrag till densamma.

Huvudsaken för denna konservatism är att människan lever som hon alltid levit och att traditionerna bevaras. Den moderna samhället har lett till ett värdenas förfall. Härmed har staten genom moderniseringar och progressiv lagstiftning utmanat de traditionella värdena till förmån för ett mer löslöst och degenererat samhälle. Ungdomens förfall till våld och droger, liksom kärnfamiljens splittrande genom en lättvindig syn på äktenskapet och kyrkan, är resultatet av en omoralisk och ogudaktig livsstil i det historielösa samhället.

Ensam är inte stark; liksom socialismen betonar högern gruppen som det främsta. Friheten är ett tillstånd av gemenskap i familjen, nationen, religionen eller rasen, och har sina rötter i en månghundraårig tradition. Den konservativa står förundrad inför de tidigare generationernas samlade vishet; traditioner och kulturarv vårdas därför ömt.

Staten förstärkte först kyrkans förmaningar genom bredare lagstiftning och bestraffning. Över tid har dock staten för högern gått från vapendragare till fiende. Modern lagstiftning, och framförallt statens modernisering av samhället och därmed begränsning av kyrkans makt, har kommit att helt undergräva de traditionella värdena och det traditionstyngda samhällets grundvalar.

Nyliberalismens idealsamhälle baseras helt på frivillighet, där marknaden tillåts spela fritt så länge inga »naturliga« rättigheter kränks. Staten anses här spela en viktig roll som rättigheternas neutrala och objektiva upprätthållare.

Rättigheterna garanterar frivilligheten genom att utestänga möjligheten till våld som medel. Ingen individ har rättigheter som andra individer inte har, och rättigheterna upprätthålls av en upplyst stat. Staten har i sig inga rättigheter som inte individer har och begränsas till »inre och yttre försvar« genom en näst intill helig grundlag.

Våldsmakten ges förtroende att upprätthålla samhällets grundvalar, samtidigt som den inte tillskrivs förtroende att utföra mer rutinmässiga uppgifter. De senare anses ge staten sådan maktställning i samhället som svårigen kan återkallas; därför bör staten begränsas i möjligaste mån. För nyliberalen är staten alltså samtidigt frihetens edsvurne fiende – och dess garant.

Samtliga dessa ideologier önskar nyttja staten som verktyg för att skapa friheten, samtidigt som de identifierar staten som frihetens, idag, största fiende. Staten är därmed dessa ideologiers gemensamma paradox. Det logiska alternativet bör vara att avfärda det institutionaliserade våldet.